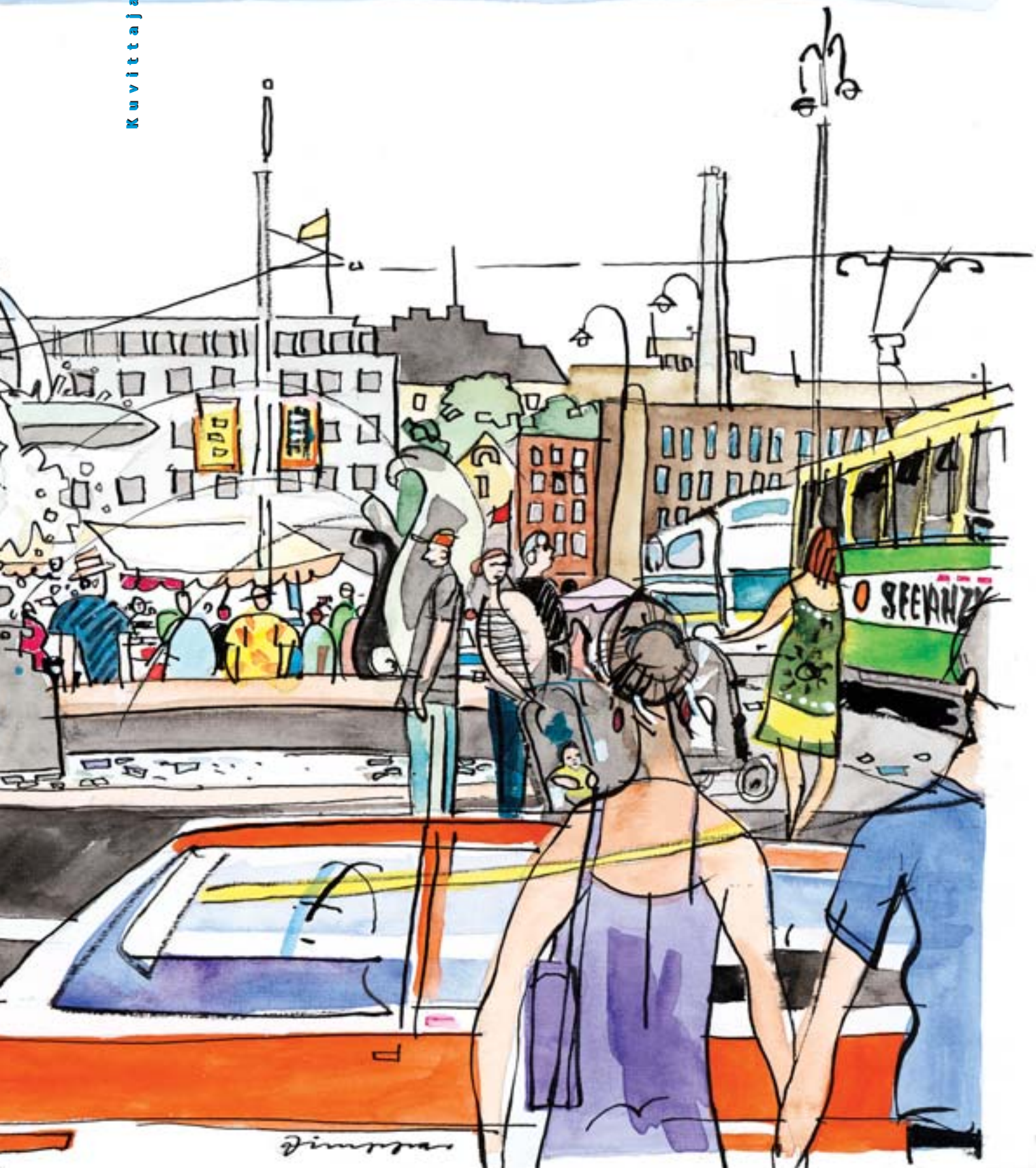

kuvittaja 3 | 06

Andersson

Sisältö

- 3 | **Kuvitetut pääkirjoitukset** | *Markku Tantt*
- 4 | **Puheenjohtajalta** | *Jukka Lemmetty*
- 5 | **Taidemaalari kuvakirjantekijänä** | *Maria Laukka*
- 9 | **Siivuja sivullisilta** | *Kaisu Rättyä*
- 10 | **Timppa – novellisti** | *Markku Tantt*
- 17 | **Kuvakirja, elokuva ja teatteri** | *Jussi Kaakinen*
- 20 | **Kuvittaja etsii satua, satu kuvittajaa** | *Sisko Ylimartimo*
- 26 | **MAGIC PENCIL – satukirjakuvituksia Britanniasta** | *Nadja Sarell*
- 28 | **Tekijänoikeus, osa 4.** | *Harri Stachon*
- 32 | **Turkkilaiset kuvitetut tilat** | *Sari Airola*
- 33 | **Tietokulma** | *Markku Tantt*
- 35 | **Levoton kynä**
- 36 | **Kuvitettuja kirjoja** | *Markku Tantt*
- 37 | **Töihin!** | *Mira Vierto*
- 38 | **Kuvakulmia** | *Markku Tantt*

Kuvitetut pääkirjoitukset

Journalistin (11.8./06) Debatti-sivulta luin seuraavan:

”Otapa jonkin aikakauslehden muutama peräkkäinen numero ja katso sen pääkirjoitussivua. Päätoimittajasta on aina uusi kuva. Puku, asento tai kuvakulma ovat erilaiset, mutta miellyttämään tarkoitettu hymähdys kasvoilla on sama.”

Kirjoittaja, helsinkiläinen Raila Rinne, toteaa ”tämän mielistelumuodin” levinneen kaupallisista julkaisuista järjestölehtiin. Ärsyyntyneenä hän kysyy, että tekeekö kuva pääkirjoituksesta muka henkilökohtaisen kirjeen lukijalle. Hänen mielestään harva aikakauslehden pääkirjoitus ”ilmaisee mielipidettä ajankohtaisesta, ainakaan yhteiskunnallisesta aiheesta...”. Hänestä on onni, etteivät ”sanomalehdet ole hurahaneet marakattikuviiin”.

Luen ilmeisesti eri lehtiä kuin Rinne. Minusta pääkirjoituksia ja kolumneja somistavat vuodesta toiseen samat kasvokuvat. Pääkirjoituspalstoille tulisikin persoonallinen ilme, jos niissä olisi vaihtuva, esimerkiksi kirjoituksen aiheeseen tai vuodenaikaan sovitettuna piirretty karikatyyri kirjoittajasta.

Tässä lehdessä on ajoittain pääkirjoituksissa tuota ajatusta noudatettu (Otapa tämän lehden muutama peräkkäinen numero...). Kuvakulmia-pakinaosastossa on joka numerossa ollut kirjoittajasta ennen julkaisematon piirros. Kirjoittajan tarkoitus on ollut narsimisyytösten uhalla osoittaa, että erilaisilla piirroksilla voidaan elävöittää kuivia palstoja, lisätä lukijoitten kiinnostusta. Paraimmillaan tuollaiset esimerkit saattavat lisätä piirretyn kuvan käyttöä. Se on yksi tämän lehden tarkoituksista.

Tästä tekstistä ei kuvituksen avulla uskota syntyvän henkilökohtaista kirjettä lukijalle. Se on vain kuvitettu pääkirjoitus, joka ei ”ilmaise mielipidettä ajankohtaisesta, ainakaan yhteiskunnallisesta aiheesta”.

Vai olisiko ajatus siitä, että pääkirjoituksia ja pakinoita tulisi kuvittaa uudella tavalla ja mahdollisesti lisätä siten lukuhalukkuutta, kumminkin ajankohtainen ja yhteiskunnallinen aihe?

Markku Tanttu

markku.tanttu@viapori.fi

JK. Lehemme tarkka ja hyvämuistinen lukija Yrjö Larmola täsmensi viime numeron pääkirjoituksessa holtittomasti siteeraamaani tekstiä. Sen on kirjoittanut Arvo Salo Ylioppilaslehden viimeiseen pääkirjoitukseensa. Se kuuluu tarkoittamassani kohdassa: ”Lukekaa pieniä lehtiä pojat, ja ajatelkaa suuria ajatuksia.”

Kuva: Jukka Lemmetty

Kuvitus humpuukin palveluksessa

Kun kuulin Röllin valinnasta Satusuomalaiseksi, mieleni valtasivat ahdistus ja tuska. Sana humpuukimaakari ilmaisee suhdettani tuohon yleisön rakastamaan satuhahmoon. Me kuvittajat jouddumme päivittäin pohtimaan omien piirrostemme suhdetta ympäristöömme. Ovatko teoksemme sisältämät arvot eettisesti kohdallaan? Palvelemmeko humpuukiteollisuuden latteita tavoitteita yleisön kosiskeluineen vai löytyykö taiteestamme syvällisempiä pyrkimyksiä kohottaa kulttuurimme tasoa vastaamaan inhimillisesti kestäviä arvoja?

Ei kuvituksella itsessään ole mitään erityisiä tavoitteita. Se palvelee yhteisöemme pyrkimyksiä.

Mutta pakostakin jää noita tavoitteita kuvittajan kannalta miettimään, kun avaa vaikkapa Helsingin Sanomien sunnuntainumeron, joka uhraa palstatilaa suurikokoisille kuvituksille. Puolen sivun väriläiskä kuvittaa juttua työttömyydestä, postmoderniin tyyliin tehty kopio maalarimestari Halosesta ilmaisee kurssinousua pörsissä. Taideteosten uusversiot ovatkin usein ilmaisemassa artikkelin syviä arvoja. Kun kuvitetaan lehden omistajille kiusallisia juttuja, abstraktio on varma valinta. Talouselämälle myönteisiin aiheisiin sopii kultakauden taideteos 1890-luvulta.

Filosofi Hegelin käyttämä termi "olennoituminen" tarkoittaa idean nousemista aistimukseksi. Meillä on ilmaisun vapaus piirtää tekstin lomaan kuvitus, joka vastaa omia arvojamme. Jotta kuvitus onnistuisi "olennoimaan" tekstin idean, kuvittajan on tiedettävä, mitä on ilmaisemassa. Peppi Pitkätossun kuvitus olennoi lapsen oikeutta olla vapaa. Röllin-hahmo vain näyttää aikuisten asettamien rajojen oikeudellisuuden.

Taiteen omistaminen on vallan merkki. Olkaamme tarkkoja, mihin työtämme käytetään. Vaikka humpuukilla on paikkansa ilahduttamassa arkkemme totisuutta, niin tietoisuus omasta tekemisestä on voimavara, jolla kuvittaja voi hallita työtään ja ympäristöään. Halosen talvimaisemat olennoivat lumen valkoisuutta, eivät vain naturalistisesti toista kuvaa lumesta.

Ihmeellinen kalaretki. Lassi ja Outi ratsastavat pyydystämänsä jättiläiskalan selässä näkemään luonnon ihmeitä.

Tekijät esiin | kotimaisia kuvittajia

1. Emilie Topelius (1821-1885)
2. Rudolf Waldemar Åkerblom (1851-1925)
3. Alex. Federley (1864-1932)
4. Hanna Frosterus-Segerstråle (1864-1946)
5. Venny Soldan-Brofeldt (1863-1945)
6. Väinö Hämäläinen (1876-1940)
7. Hilka Finne (1877-1964) ja Hilda Flodin (1877-1958)
8. Emil Cedercreutz (1879-1949)
9. Eric O. Ehrström (1881-1934)
- .....
40. Risto Mäkinen (1918-1972) ja Rolf Sandqvist (1919-1994)

MARIA LAUKKA

Taidemaalari kuvakirjantekijänä

”**Talvisin jäi maalaaminen** nyt vähemmälle. Silloin hän puuhaili kotona ainaisten, joskus raskaiksi ja yksitoikkoisiksi käyvien kuvitustöiden kimpussa, jotka olivatkin kaiken aikaa olleet perheellisellä miehellä vakinaisena leipätyönä. Hyviä kuvittajia ei tunnu olleen tarpeeksi, ja tilauksia voi saada niin paljon kuin tahtoi. Aikuisten Otava ja lasten Pääskynen saivat Hämäläiseltä vuosikausia vakituisten kuva-avustuksen. Rakastetuimpia hänen tämänlaatuisista töistään lienee ollut aikanaan lasten, Outin ja Lassin kanssa koettujen kesäisten ilojen inspiroima kuvakirja Ihmeellinen kalaretki, ---”

Tällaiseksi kuvaili tutkija Herta Tir-

ranen kuvittajan työn rasittavuutta haastateltuaan Väinö Hämäläistä. On vaikea nähdä rivien välistäkään oliko näkemys kuvittajantyön orjuuttavuudesta haastattelijan vai haastateltavan, vai kenties yhteinen.

Joka tapauksessa se oli yleinen. Olihan suhtautuminen kuvittajantyöhön vapaata taidetta halvempaan vaikuttanut moniin muihinkin kuvittajiin, niin että nämä tottuivat itsekin vähättelemään omaa työtään ja puhumaan siitä anteeksipyytävässä äänilajissa. Tilannetta pyrkivät monet korjaamaan tekemällä toisen uran taidemaalarina tai kuvanveistäjänä.

Väinö Hämäläisen tapauksessa vaaka- ▶

*Väinö Hämäläinen.
Kuvataiteen keskusarkisto.*

*Pienten lasten kuvakirja, kotieläimiä
elävästä mallista.*

► kupissa selvästi painoi enemmän ura maisemamaalarina. Hänen maalauksiaan leimaa silti kauttaaltaan kuvittamiselle ominainen esittävyys. Kuvituksia taas leimaa vahva maalauksellisuus. Molemmat lajit lainasivat siis toisiltaan ja saivat siitä sekä etua että haittaa.

Hämäläinen opiskeli Ateneumissa vuosina 1898-99. Kuvittajan työn hän näyttää aloittaneen viisi vuotta myöhemmin. Vihäyttävä kirja, Aleksis Kiven Paimentyttö, on ehkä varhaisin, vuodelta 1907.

Vuonna 1912 ilmestyi kuvitustyönä merkittävä, suomalaisten kuvakirjojen joukossa edelleenkin parhaisiin kuuluva Ihmeellinen kalaretki. Siinä on Arvid Lydeckenin teksti, Väinö Hämäläisen kuvitus ja myös hänen säveltämänsä laulut.

Väinö Hämäläinen oli lahjakas viulisti. Hän kasvoi musikaalisessa perheessä. Isä oli urkuri Lauri Hämäläinen. Vieraanvarainen helsinkiläinen koti oli avoin muusikko- ja taiteilijapiireille. Lauri Hämäläinen sai vapaoppilaakseen mm. 9-vuotiaan Oskar Merikannon, joka ennen pitkää siirtyi Hämäläisen perheen päivittäiseksi lisjäseneksi. Tässä ympäristös-

sä Väinö Hämäläiselle tuotti vaikeuksia valita taidemaalarin ja muusikon ammatin välillä.

Isän kuoltua 1888 kouluikäinen Väinö Hämäläinen sai ennen pitkää isäpuolekseen taiteilija Albert Gebhardin, taidemaalarin ja taitavan kuvittajan. Taiteilijaperheessä tuli vahvoja vaikutteita nyt kuvataiteesta. Perheen elämäntapaan kuuluivat lukuisat muutot ja etenkin kesäisin oleskelu eri paikkakunnilla – maisemamaalarille ja kuvittajalle riitti aiheita. Albert Gebhard koulutti poikapuoltaan taiteilijan ja varmasti myös kuvittajan ammattiin.

Lydeckenin ja Hämäläisen Ihmeellinen kalaretki edustaa klassista kuvakirjatyyppeä, jossa lapset muuttuvat pieniksi ja tutustuvat kasvien ja eläinten maailmaan ruohonjuuritasolta. Englantilainen Walter Crane ja sveitsiläinen Ernst Kreidolf olivat kirjoissaan kuvanneet kasveja ja eläimiä, joille annettiin inhimillisiä piirteitä. Elsa Beskow ja Ottilia Adelborg olivat nähneet Tukholmassa Walter Cranen näytelyn ja innostuneet luontoaiheisten kuvakirjojen laadintaan.

Voi hyvin olettaa, että Arvid Lydeckenille ja Väinö Hämäläiselle olivat nämä

jugend-henkiset kuvakirjat tuttuja. Eniten muistuttaa Ihmeellinen kalaretki idealtaan Elsa Beskowin kirjaa Putte mustikkametsässä, jossa poika marjamatkallaan muuttuu pieneksi ja seikkailee mustikkapokkien ja puolukkatyttöjen seurassa. Tosin Ihmeellinen kalaretki on tyyliältään realistisempi ja maalauksellisesti toteutettu. Kotimaiset maisemat ja Hämmäläisen omien lasten verevät hahmot tekevät kirjasta hyvin erilaisen kuin Beskowin graafisesti tyylielty kuvakirja. Hämmäläisen kuvitustyylillä on ekspressiivinen, kuin liian todelliseksi muuttunut uni.

Toista perinteiseksi muodostunutta kuvakirjatyyppeä edusti Julius Krohnin (Suonion) tekstiin 1917 syntynyt Kotieläimet, jossa rauhallisessa rytmisessä esitellään lehmät ja lampaat kukin vuorollaan maalaisympäristössä. Hämmäläinen on käyttänyt tässäkin varmaan eläviä malleja. Tekniikkana on pehmeäsävyinen värilittografia.

Kokonaisuudessaan Hämmäläisen kuvittajantyö käsittää parikymmentä nimekettä, joista osa on huolella kuvitettuja joululehtiä ja tuntuva osa oppikirjakuvitusta. Komea maantieteen opetukseen tarkoitettu opetuskuvataulu Kolivaaralta on jäänyt kansakoulua käyneiden mieleen.

Väinö Hämmäläisen taiteilijakuvan täydentävät lukuisat muotokuvat ja alttaritaulut. Alttaritauluja hän maalasi Nurmeksen ja Nurmon kirkkoihin. Kallion kirkon kastekappelissa Helsingissä on hänen maalauksensa Ristiltäotto. Muotokuva- ja maisemamaalaus sekä alttaritaulut yhdistyvät kuvittajan työhön hänenkin urallaan. Aikakauden, 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten taiteilijat, olivat usein kuvatun kaltaisia monitoimimiehiä. Kuvittamista erillisenä ammattina tuskin vielä tunnettiin, ja vielä vähemmän tunnustettiin.

Väinö Hämmäläinen kuoli Kauniaisissa vuonna 1940. Hänestä ilmestyi viime vuonna komea elämäkertateos Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustantamana. Teoksesta on poimittu tähän kirjoitukseen Hämmäläisen elämäkertatietoja. Runsaan kuvituksen ja seikkaperäisen elämäntarinan vuoksi kirjaan Väinö Hämmäläinen Taidemaalarin elämä kannattaa tutustua. Teos on Jyrki Lohen kirjoittama. Se perustuu osittain Irja Jahnukaisen ja Sakari Hatakan Hämmäläisestä tekemiin pro gradu - töihin, lukuisiin arkistolähteisiin ja sukulaisten haastatteluun. Kirjassa on kartoitettu Hämmäläisen elämäntarina, paljon ajan-

Ylhäällä: Topeliuksen patsaan paljastus, Väinö Hämmäläisen maalaus hänen kotinsa ikkunasta nähtynä.

Keskellä: Paimentytön kansi, 1907 ja Kansikuva vuodelta 1908. Otavan arkisto.

Oikealla: Joululehden kansi. Otavan arkisto.

► kuvaa ja taiteilijan maalaustuotanto. Kuvitustöiden osalta Lohi toivoo tehtävän lisää tutkimusta.

Väinö Hämäläisen kuvitustöitä:

Kivi, A.: Paimentyttö. Weilin 1904
Wartiainen, Eliel: Metsämiehen muistelmia karhunkaatoretkiltä. Nuorisolle. WSOY 1907
Lydecken, Arvid: Ihmeellinen kalaretki. Kuvat piirsi ja laulut sävelsi Väinö Hämäläinen. Otava 1912. Sagoresan. Otava 1912
Krohn, Julius (Suonio): Kotieläimet. Otava 1917
Suonio (Julius Krohn): Pienokaiset. Otava 1919
Hannikainen, P.J.: Kuvia lasten elämästä. Otava 1920
Lydecken, Arvid (Fritt efter Julius Krohn):

Hemnets vänner. Otava 1920
Krohn, Felix: Lasten lauluja, op. 13. Otava 1922
A. (Karlsson, Arvi A.): Kun kotikouluja perustettiin. Kansanvalistusseura 1924
Joulupukki-lehdet. Valistus 1927/30
Hellen & Kontuniemi & Santala: Alakansakoulun lukemisto. Valistus 1930
Paunu & Lilja: Kansakoulun raamatunhistoria. 6. painos. Valistus 1934

Lähteet:

Hertta Tirranen: Suomen taiteilijoita Juho Rissasesta Jussi Mäntyseen. WSOY 1950.
Suomen taiteilijoita Alvar Cawenista Väinö Aaltoseen. WSOY 1955
Maria Laukka: Satujen saari (bibliografinen luettelo) Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja 8. Tampere 1985
Jyrki Lohi: Väinö Hämäläinen Taidemaalarin elämä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005

Piirros Otavan arkistosta.

Miten käsitämme tarinan?

Kävin katsomassa Tampereen teatterikesässä näytelmän “Tove Janssonin sateensuojien alla”. Teater Västmanland & Uusi Teatteri olivat tarttuneet Tove Janssonin Taikurin hattu –romaanin poikkeavalla tavalla. Emme nähneet lavalla isoja ihmisenkokoisia valkoisia muumihahmoja vaan työhaalareissa touhuavia henkilöitä, jotka vaihtoivat roolista toiseen sujuvasti kuin lapset omilla leikeissään. Näyttelijöitä oli produktiossa vain kolme, mutta Nuuskamuikkunen, mummipappa tai mummipeikko ja Tiuhti tai Viuhti muuntuivat pikaisesti toisiksi puheenparren tai hatunvaihdon myötä. Apunaan teatteriseurue käytti sateenvarjoja, jotka oli maalattu maisemiksi tai hahmoiksi. Perunakellarina toimiva harmaa kangas kasvoi sateenvarjon päällä näppärästi isokokoiseksi Möröksi, ja illuusio rubiinia metsästävästä Taikurista Kuusta syntyi toisella varjolla.

Mietin esityksen aikana, miten luovasti teatteriseurue lavastajineen oli päässyt käsiksi romaanin ytimeen. Se loi Mummilaakson taian ja lumon vähäisellä mutta monipuolisesti toimivalla rekvisiitalla. Samalla tekijät kuvittivat ja toivat esiin oman käsityksensä Janssonin teoksesta.

Oivaltava näytelmä toimii esimerkkinä siitä, mistä myös kuvittamisessa on kysymys. Kuvittaminen on käsittämistä – joko oman idean ja ajatuksen tai sitten toisen tekijän tekstin. Etymologinen sanakirja kuvailee käsittää-sanana alkuperän

seuraavasti: ‘ymmärtää, tajuta, sisältää, sulkea piiriinsä, saada käsiinsä, ottaa kiinni, tavoittaa’. Sanan juuret ovat konkreettisessa käsien avulla tarttumisessa ‘ottaa käsin kiinni’, ‘tarkastella käsissä olevaa, tehdä havaintoja’. Kuvittamisessa kädet ja työvälineet ovat väline ymmärtämisen välittämiseksi; oman havainnon toisille siirtämisen edellytys.

Kun teksti ja kuva kätelevät, syntyy uusi liitto, joka luo uusia merkityksiä. Kumpikin osapuoli valaisee uusia elementtejä toisistaan. Kuvataide ja kirjallisuus ovat 1900-luvun loppupuolelta alkaen olleet entistä hanakampia kommentoimaan merkitysten syntyminen tasoja. Tekstit ovat kuvanneet omaa syntyprosessiaan, nauraneet huvittuneina omalle rakenteelleen ja kyseenalaistaneet omaa olemistaan. Tällaisia metafiktiivisiä, totuuden ja illuusion rajaa horjuttavia piirteitä on mukana myös kuvakirjoissa. Kuvat eivät tartu vain aiheeseen ja temaattisiin kenttiin, vaan ne käsittelevät myös illuusion luomisen keinoja, kuten esimerkiksi Katri Kirkkopellon kuvitus Suna Vuoren tekstiin kuvakirjassa Hirveää, parkaisi hirviö. Kerronnan, kuvituksen ja itse tarinan tasot menevät mainiolla tavalla limitäin, kun pikkuhirviö tarttuu kuvassa olevaan kuvittajan sivellinkäteeseen.

Kun kirjallisuudessa kerrota saattaa keskeyttää tarinan kommentoimalla ratkaisuvaihtoehtoja tai komentamalla lukijaa omiin päätelmiinsä, tutkimus puhuu tunkeilevista kommentoinnista. Vastaavaaista tunkeilevuutta voidaan nähdä

Jon Sciezkan ja Lane Smithin kulttikirjaksi todennäköisesti nousevasta vuonna 1992 ilmestyneestä *The Stinky Cheese Man and Other Fairly Stupid Tales*, jossa kertoja ja kuvittaja pakottavat lukijan miettimään kirjan esitysjärjestystä, nimekesivun paikkaa, sisällön konventionaalista esitystapaa tai kansilehtien käyttöä. Kuvittaja ja kirjailija huvittelevat mielin määrin klassikkosatujen käänteisyydellä ja tekevät prinsessan herneestä tykin kuulan ja pienestä punahilkasta punahousun (*Little Red Running Shorts*). Vastaavanlaista leikkittelyä näkyy Lauren Childen kirjassa *Miten satujen suista selvittäään*.

Nykykuvitus tarttuu entistä uskaliaammin myös tekstin ja kuvan liittoon, sen rakenteisiin sekä konventioihin. Rohkeita ratkaisuja tekevät niin kansainväliset kuin kotimaiset kuvittajat ja kustantajatkin alkavat luottaa lukijoiden luovuuteen ja mielikuvitukseen. Sillä niin pienet kuin isotkin lukijat ovat valmiita hyppäämään itse roolista toiseen ja leikkimään, käsittämään ja kuvittamaan mielikuvituksensa voimalla.

Kirjoittaja on Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin toiminnanjohtaja

Kuva: Markku Tanttu

Timo Mäkelä, nimimerkki Timppa, on omaperäinen sarjakuvanovellisti, jonka tuotanto tuntuu kehittyvän yhä kaunokirjallisemmaksi ja elokuvallisemmaksi. Hänelle ei riittäisi pelkkä kuvittaminen, novellin elävöittäminen yhdellä tai romaanin muutamalla kuvalla, vaikka sellaisia julkaistaisiinkin. Tarinan tulee kulkea kuvina. Timpan aihepiirejä ovat muun muassa Helsinki, politiikka ja Marski.

Viereisellä sivulla jakso Timo Mäkelän Rooma -albumin päiväkirjanomaisesta matkakertomuksesta.

MARKKU TANTTU

Timppa – novellisti

Suomalaisen sarjakuvan ensyklopedia (Heikki Jokinen ja Kalervo Pulkkinen, Kemmin sarjakuvakeskus 1996) kertoo Timo Mäkelästä, nimimerkki Timpasta, muun muassa: ”... tehnyt sarjakuvia, kirjojen kuvitusta, levynkansia, julisteita, pilapiirroksia... - - - Useita pitkiä humoristisia ajan-kohtaissarjakuvia...” Teksti luettelee seitsemän eri lehdissä julkaistua sarjakuvaa, mainitsee irtosarjoja julkaistun kolmessa sarjakuvalehdessä, kertoo Timpan piirtäneen pilapiirroksia Ilta-Sanomiin vuodesta 1979 ja julkaisseen kaksi pilapiirroskokoelmaa. Mäkelää kerrotaan arvostettavan hyvänä piirtäjänä, jonka viiva on elävä ja kaunis, kuvat iluvia mutta ilmaisevia. Ulkokuvat, puut lehtineen ja sadepisarat asfaltilla mainitaan erityisen upeina.

Tiedot ja käsitykset pitävät tietysti paikkansa, mutta ovat vuosikymmenen vanhoja. Nyt niissä korostuisi omaleimaisten, kypsien albumien määrä ja laatu. Tuon ensyklopedian jälkeen on ilmestynyt 11 Mäkelän albumia, kohta tulee tusina täyteen.

Ensimmäiset albumit, rosoista kaupunkielämää kuvaava Kalliokadun Blues ja arjen pienempiä ja suurempia draamoja käsittelevät kolme kokoelmaa Pieniä julkimia tarinoita –sarjoista (käsikirjoitus Merja Heikkinen) olivat jo selkeätä ja kypsää Mäkelää, aikuissarjakuvaa, mutta kumminkin ”vain” kokoelmia Helsingin Sanomissa jo julkaistuista sarjoista.

Seuraavaksi, 2001, ilmestyi Vaaleanpunainen pilvi, melankolinen, mustavalkoinen, suoraan sarjakuvaromaaniksi piirretty draama. Se on teos, joka kaiketi on ollut tekijälle erityisen tärkeä. Hän paneutui vaativaan työhön taiteilija-apu-

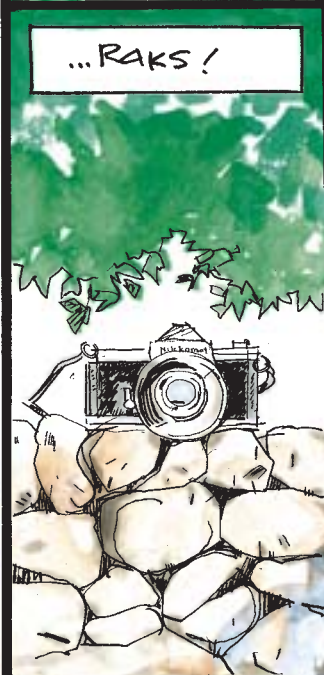
rahan turvin, pohdiskeli siinä ilmeisesti joitakin oman elämänsä silloisia vaiheita. Kirjan suurin merkitys lienee siinä, ettei sellaista ollut ennen nähty. Se oli myös lupaus Mäkelän kaunokirjallisen sarjakuvan jatkuvuudesta.

Samoihin aikoihin Timppa aloitti Minun elämäni –sunnuntaisarjan Helsingin Sanomissa. Iäkkään herran ajatuksia ja arkipäivää kuvaavista sarjoista ilmestyi kokoelma 2002 ja seuraavana vuonna kaikki Pienet julmat tarinat koottiin yhteen. Silloin ilmestyi myös Häjyt, tyylikkäisiin kangaskansiin sidottu (ulkoasu Kari Rissanen ja Harto Pasonen) kokoelma sanomalehtistriipejä (Aamulehti), joissa pohjalainen tappelu-uho pursuaa. Sarja, jossa tapetahan ja lyärähän vähän väliä, häkellytti, mutta myös hykerrytti Timpan tuotannon sitä osaa ja sen tyyliä tuntemattomia, jopa Minun elämäni ja Pieniä julkimia tarinoita –sarjojen ironian ihailijoita.

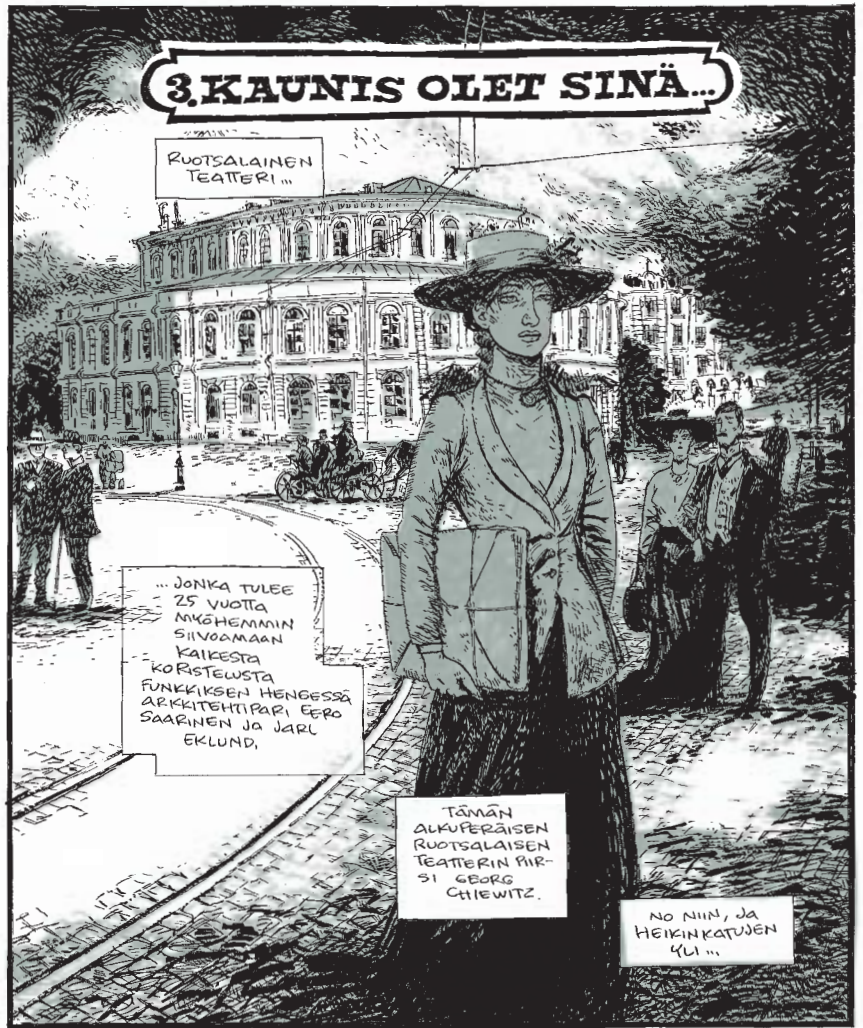
Yllätys oli myös Rooma –albumi (2004). Sen ulkoasu (Kari Rissanen) on varmaankin komeinta, mitä Suomen sarjakuvakirjateossa on nähty. Poikkeuksellisen kookas formaatti, lakalla ja metallilla tehostettu, marmorimaiselle ylivetopaperille painettu kansi pitävät sisällään osaksi mustavalkoisen, osaksi värillisen novellikokoelman. Kertomuksista oli osa julkaistu jo aiemmin lehdissä, mutta kirjassa ne saivat uuden arvon. Teoksen julkistamistilaisuudessa kuului useampaan kertaan, että viimeistään nyt sarjakuva nousee kaunokirjallisuudeksi. Voi tietysti kysyä, miksi sarjakuvakirjallisuuden tulisi nousta johonkin. Eikö riitä, että se elää omassa luokassaan?

Rooman nimikertomus on päiväkir- ▶

Luvun aloitussivu sarjakuva-romaanista Emil ja Sofi.

Timo Mäkelän sarjakuva-albumit ovat sisällöltään ja ilmeeltään keskenään hyvin erilaisia, itsenäisiä teoksia. Nämä ovat Häjyt-kokoelmaa lukuun ottamatta Mäkelän käsikirjoittamiakin, mutta kaikki ovat Arktisen Banaanin julkaisemia.

▶ janomainen, niukasti tekstitetty piirros-sarja, tunnelmapätkä. Dokumenttina sitä voisi pitää, koska valtaosa kuvista on tehty paikan päällä Roomassa, mutta sen henki on runollinen. Se on äärettömän kaukana yleisestä sarjakuvakäsityksestä. Albumin muista aiheista muutamat perustuvat löyhästi maailmankirjallisuuden novelleihin, mutta ”kaunokirjallisuus” ei teokseen tule vain sitä kautta. Mäkelän täysin omat tarinat ovat rakenteeltaan itse asiassa vielä puhtaampia novelleja. Rooma-albumia voi hyvin suositella niin sanotun hyvän kirjallisuuden ystäväille, jolla ei ole käsitystä siitä, millaista hyvä sarjakuvakirjallisuus on.

Mäkelän toinen sarjakuvaromaani Emil ja Sofi – yhden yön muisto Helsingistä kesältä 1909 (2005) on paljon enemmän kuin hänen esikoisensa Vaaleanpunainen pilvi lupasi. Senkin huolitellun tyylikään ulkoasun on suunnitellut Kari Rissanen. Sadan vuoden takainen Helsingissä tapah-

tuva rakkaustarina ja jännityskertomus, jossa on myös klassista taitelijaa ja malli-asetelmaa, osoittaa myös tekijänsä kiintymyksen Helsinkiin ja sen historiaan.

Mäkelän persoonalliset albumit ovat oma, hieno lukunsa Suomen sarjakuva-taiteen lähihistoriassa.

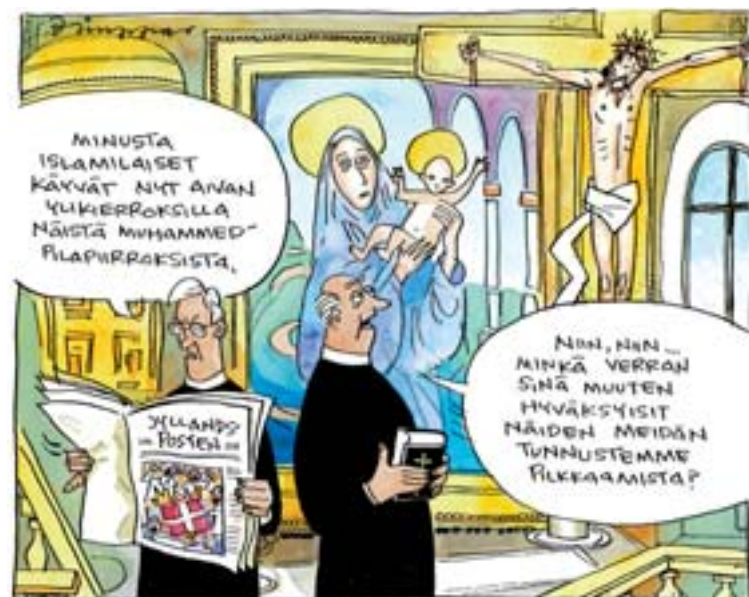
Sarjakuva ammattina

Timpalle sarjakuva oli tärkeä sarka jo lapsena; kymmenvuotias, viisilapsisen perheen esikoinen piirteli sisarusparven pienemmille sarjakuvia. Äiti hankki puotipaperia, josta taitettiin ja ommeltiin vihkosia. Hauholaisen muurari-isän piirtävälle pojalle oli jo varhain selvää, mihin ammattiin hän hakeutuisi. Sarjakuvapiirtäjäksi. Graafikon perusoppeja antoi Taideteollisen ammattikoulun graafinen linja.

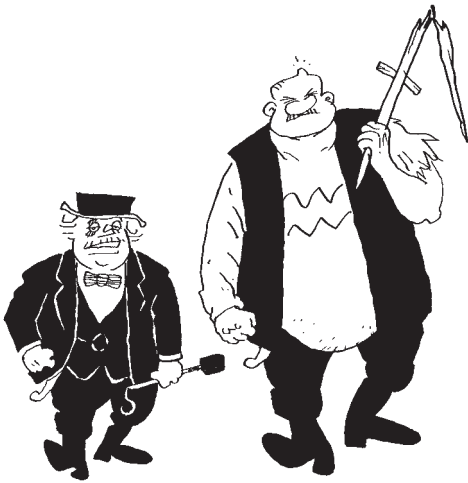
Mäkelän noin 35-vuotinen ura ei käsitä pelkästään sarjakuvia. Hän työskenteli aluksi mainostoimistoissa ja Posti- ja lennätinlaitoksen graafikkona. Vuodesta 1980 pääasiallisina työnantajina ovat olleet lehtitalot ja kirjankustantamot. Kirjan kuvituksia ilmestyi 80-luvulla, muun muassa kolme Pekka Töpöhäntää ja oppikirjapiirroksia, mutta aiemmin olivat alkaneet ilmestyä nuorisosarjat Timo ja Tiina (Raketti 1978-82) ja Olli (Terä 1978-82), ja lastensarja Peikkosen Timppa aloitti Ilta-Sanomissa 1983. Sen jälkeen näyttääkin aina vähintään jossakin lehdessä olleen Timpan sarjakuva. Ilta-Sanomien pilapiirtäjä hän on ollut vuodesta 1980, Kansan Uutisten kuvittaja ja sarjakuvapiirtäjä vuodesta 1986 ja kymmentä vuotta myöhemmin Helsingin Sanomat ryhtyi julkaisemaan Mäkelän sarjoja. Monipuolista tuotantoa, joka selkeästi painottuu sarjakuvaan. Pikupojan päätös hakeutua sarjakuvapiirtäjäksi ei ole ainutlaatuinen, mutta harvoin niin tarkasti toteutunut kuin Timpan tapauksessa.

Artikkeli- ja kirjankuvituksia, erityisesti pilapiirroksia on siis sarjakuvien lisäksi kuulunut Timpan työhön kaiken aikaa. Mutta sarjakuva on selkeästi merkittävin kiinnostuksen kohde. Hänestä on kiehtovaa rakentaa ”kuvallinen jatkumo, joka näyttäisi elämältä. Kuvituksesta puuttuu aikaelementti.” Ilmankos Mäkelän sarjat ovat voimakkaan elokuvallisia.

Ensimmäisiä sarjoja lukuun ottamatta Timpan sarjakuvat ovat selkeästi aikuisille tarkoitettuja: ”Into lapsiäiheisiin loppui. Ei tunnu omalta.” Sarjakuvapiirtäjä,

Viivapiirros + erillinen väritys = muuan Timpan piirros Ilta-Sanomiin.

*Strippi-muotoisen Häjyt-sarjakuvan päähenkilöt, usein kovin tunteellisesti-kin kolkkaan elämänmuotoharastukseen-
sa suhtautuvat pukarit albumin esittely-
vinjetissä.*

Oiealla: Sivun laajuinen sarja Rooma-albumin Bogey Blues -kokoelmasta, jonka jaksosia leimaa usein surumielinen kuvaus arkipäivän pieniltä näyttävistä, mutta suurista asioista.

▶ joka vieroksuu lapsille sopivia aiheita, mutta rakentaa enemmän tai vähemmän alakuloisia, joskus silti huumorin värittämiä juttuja aikuisille, tuntuisi pienessä maassa arveluttavalta ellei tuntisi Mäkelän tuotantoa. Ihme se on kumminkin. Mäkelän hienoimmatkaan albumit eivät ole kovin suuriin, ehkäpä noin parintuhannen kappaleen myyntilukuihin yltäneet.

Ammattimainen asenne heijastuu Mäkelän puheessa vähän väliä. Hän mainitsee ikään kuin perintötekijänä, että isä oli muurari, käsityöläinen. Monia tämän päivän nuorempia graafikoita ja sarjakuvantekijöitäkin hieman ihmetyttäisi ammattimies Mäkelän tekniikka. Hän piirtää sarjansa tussiterällä ja värittää ne selvimellä, milloin akvarellina, milloin guassina. Vielä nykyäänkin Timppa tekee usein värit eri paperille kuin ääriivipiirroksen. Keino on ollut ennen tärkeä värikuvan kohdistumisen onnistumiselle lehtipainoissa. Ei tunnu siltä, että Timppa siirtyisi koskaan tietokoneavusteiseen työskentelyyn.

Ideat

Miten sarjakuva- ja pilapiirtäjät pystyvät ideoimaan kaiken aikaa? Yleinen käsitys on, että he seuraavat alati tarkkoina ympäröivää maailmaa, kotinurkista maailmanpolitiikkaan. Aivot työöstävät aiheita tauotta. Ideointi ei anna hetken rauhaa. Timppa sanoo opetelleensa ulos ideoitten kehittelystä, hän pyrkii mieluummin puristamaan syntyneet ideat tuoreeltaan paperille, olemaan niistä sitten vapaa. Se on ammattitaitoa.

Ilta-Sanomien pilapiirtäjänä Timppa katsoo kuitenkin säännöllisesti uutiset ideasilmillä. Kaksi kertaa viikossa on kuvan synnyttävä. Noitten piirrosten satunnainen seuraaja on huomannut, että aika harvoin Timpan piirrokset ovat puoluepoliittisia. Yhteiskunnallisia ja sosiaalisia asioita ne kylläkin saattavat käsitellä, ja joskus niissä on sellaisista vapaa runollinen hetki.

Sarjakuvien ideat rasittavat Mäkelän perhettä; silloin tällöin joku tunnistaa itsensä. Timppa korostaa kertovansa pääosin omasta elämästään, jopa Minun elämäni sarjassa, jonka henkilö on sentään reippaasti eläkekennyksen ylittänyt; Timpalla siihen on vielä kymmenkunta vuotta. Mutta voi todella olla, että piirtäjä siirtää ajatuksensa suoraan tuolle vanhalle sedälle ja liikkuu samoissa ympäristöissä. Esi-

merkiksi Timppa kertoo jakson, jossa sarjan papparainen ajaa halki peltomaisemiin, ottaa muovikassiin joen vettä, poimii siihen saunakukkia, vie kotiinsa ja kukkavaasia katsoessaan muistaa lapsuudesta hetken, jolloin joku oli tullut kylään. Timppa oli ajanut tuon lenkin, tehnyt noin ja ajatellut niin. Hänen mielestään aiheen ulkokohtaisesta lähestymistavasta ei tule mitään. Tarinassa tulisi olla jotakin itse koettua.

Sen lisäksi, että muutamat sarjat kertovat enemmän tai vähemmän muunnellun tarkasti Timpan elämästä, hän saattaa liikkua niissä itsekin esimerkiksi kappakuuntelijana tai taksikuskina. Kalliokadun blues-sarja kertoi Timpan Helsingin Kalliossa olleen työhuoneen lähikortteleitten elämästä. Kuinka moni kirjailija ammentaakaan koko tuotantonsa itsestään ja lähiympäristöstään? On elettyvä sellainen elämä, josta kertoa — kulunut fraasi, mutta osaksi totta sarjakuvapiirtäjänkin kohdalla.

Novellit ja romaanit

Timo Mäkelää kiinnostaa novellien draamallinen rakenne. Tarinan kuvittajan etsii tekstistä usein yhtä aihetta, josta kuvan tekisi, Mäkelä näkee tekstiä lukiessaan kuvallisen tarinan, ehkäpä jo sarjakuvana ruudusta ruutuun liukuvana jatkumona. Mäkelä tuntuu lukevan kirjallisuutta paljon. Novellisteista hän mainitsee erityisesti Tsehovin, Raymond Carverin, Veijo Meren ja Hannu Raittilan suosikeikseen.

Rooma-albumissa on novelliaiheita Frans Kafkalta, Guy de Maupassantilta (Emilissä ja Sofiassa muuan sivuhenkilö lukee junassa de Maupassantia; myös Mäkelälle tärkeä kirjailija) ja Juhani Aholta. Ne ovat muuntuneet sujuviksi sarjakuviksi, mutta Mäkelän omat tarinat kulkevat vielä luontevammin. Ne eivät olekaan muunneltuja ja kuvitettuja novelleja, vaan ovat suoraan syntyneet sarjakuviksi, joissa niukat tekstit ja kuvakerronta kulkevat valmiiksi käsi kädessä. Neljäntoista ”lyhyen biisin” Bogey Blues -kokonaisuudesta olisi mahdotonta yhtäkään sarjaa kirjoittaa yhtä purevaksi novelliiksi. Viiden minuutin elokuva niistä kyllä syntyisi. Novellit kietytyvät harvoin niin hyvin viimeiseen sivuun, kappaleeseen, lauseeseen tai sanaan, kuin noissa Mäkelän sivun mittaisissa Bogey Blues -tarinoissa viimeiseen ruutuun. Ne ovat oivia esimerkkejä sarja- ja eloku-

VOI JOHANNY...!

KUINKA SAATOIN KUVITELLA JOTAKIN SELLAISTA SINUSTA RAKKAANI.

WINONA OLEN AINA RAKASTANUT SINUA, VAIN SINUA.

NYT USKON SEN, JOHNNY.

MUTTA KUINKA MUTKIKASTA KAIKKI ON OLUTKAAN.

NYT EMME EROA ENÄÄ KOSKAAN.

EMME WINONA, EMME KOSKAAN.

MÄ MUUTAN VEKS SIT TIISTAINA.

NIIN.

Kuluvan syksyn aikana ilmestyy Timo Mäkelän tuorein albumi *Mannerheim ja ihmissyöjätiikeri*. (Arktinen Banaani)

► vakerronnasta juuri siksi, että tekstillinen idea ja kuvakerronta ovat aivan ilmeisesti syntyneet samanaikaisesti.

Emil ja Sofi -romaanin rakentuu myös erityisen puhtaalle sarjakuvakerronnalle. Se ei ole sarjakuvaksi muutettu teksti vaan sarjakuvaksi suoraan syntynyt. Tapahtumien ympäristöjä kuvataan laajoin visioin. Väliin on moniruuutuisia, tykkäänään tai lähes sanattomia aukeamia, joilla tarina kumminkin etenee lukijan silmissä eikä hän ehkä huomaakaan, että luettavaa tekstiä ei olekaan. Teos on hillitysti kaksivärinen, mustan lisänä on vihertävä harmaa. Tyylikäs ratkaisu.

Timo Mäkelän sarjakuvakirjatuotannossa on kumminkin puhuttelevinta juoni ja henki, niin kuin novelleissa ja romaaneissa tulee olla. Toki kieli on tärkeä tekstissä, kuvitustapa sarjakuvassa, mutta Mäkelän sarjoista huokuva alakulo, ankea pessimismi, draama, joka usein ironisesti huvittaa, mutta ei naurata, muodostavat niitten ytimen. Ne ovat kirjallisuutta, jonka pitäisi levitä maailmalle.

Helsinki

17-vuotiaana Hauholta Helsinkiin muuttanut Mäkelä tunnustaa suhteensa pääkaupunkiin Kiasman kahvilassa, Marskin patsaan ja Eduskuntalon tuntumassa: ”Onhan tää kauhean rakas”.

Tuo näkyy hänen töissään. Emil ja Sofi on tavallaan entisen Helsingin ylistys. Se alkaa kartta-aukeamalla, jossa osoitetaan kertomuksen tapahtumapaikat. Kirjan lopussa on kerrottu kovalähteistä. Se kertoo, millaisella huolella piirtäjä on paneutunut näkymien, jopa henkilöitten kuvaamiseen, jotta ne olisivat totuuden mukaisia. Signe Branderin valokuvat viime vuosisadan alun Helsingistä olivatkin yksi Emil ja Sofi -kertomukseen innoittajista (osaksi idea syntyi Rooma-kokoelmassa julkaistusta Karkea viisu -lyhytsarjasta). Ainakin helsinkiläisessä Emil ja Sofi -romaanin lukijassa herää vahva autenttisuuden ja nostalgian tunne. Sitä vahvistavat tarinaan kuulumattomat pienet tekstilaatikot (”Antinkatu, jota nykyään kutsutaan Lönnrotin kaduksi... Wulffin kulma”; ”Viime vuonna paljastettu Havis Amanda on herättänyt pahennusta...”). On tuttuja rakennuksia, puutaloja paikoilla, joissa nyt on kerrostaloja, jokunen ”ikuinen” näkymä. Vanhaa Helsinkiä Mäkelä on käyttänyt tarinoittensa ympäristöinä muutenkin. Rooma-kokoelman

1700-lukuun ja Varsovan linnaan asetettu novelli Keisarin viestikin päättyy yllättävänä hyppäyksenä näkymään viime vuosisadan alkupuolen Helsingistä.

Kuten jo sanottu Kalliokadun blues –sarja kuvasi Helsinkiä. Samoin päähenkilö Minun elämässäni tallustelee usein pääkaupungin kaduilla. Ja usein Ilta-Sanomien Timppa-piirroksen tapahtuma sattuu jossakin kohtaa Helsinkiä, jos ei aivan tarkasti tunnistettavassa, niin ympäristön luonteesta pääkaupunki on kumminkin pääteltävissä. Joskus, jos aika sallii, Timppa piirtää näkymän paikan päällä, mutta saattaa turvautua Helsinki-kirjallisuuteensakin. Tämän lehden kannen Timppa piirsi Esplanadilla, mutta väritti myöhemmin työpöydän ääressä.

Hieno asia Helsingille, että muuan hauholaisnuorukainen muutti aikoinaan pääkaupunkiin.

Mannerheim

Tänä syksynä ilmestyy Timo Mäkelän piirtämä, Jukka Parkkarinideoima ja käsikirjoittama sarjakuva-albumi marsalkka Mannerheimista. Mannerheim ja ihmissyöjätiikeri (Arktinen banaani) sisältää kolme Kansan Uutisten Viikkolehdestä julkaistua tarinaa: Ratsastus halki Aasian, Mannerheim ja ihmissyöjätiikeri ja Das ist Finnland, sanoi Führer. Sota-asioista ei siis taideta juuri kertoa (ellei sellainen sitten ole Hitlerin onnittelukäynti Marskin 75-vuotispäivillä) ja albumin alkuepisodikin on ajallisesti nurinkurinen; siinä kerrotaan marsalkan viime vaiheista Sveitsissä.

Timo Mäkelä kertoo innostuneena Mannerheimista, kuinka tavattoman kiinnostava hahmo mies on, kuinka hänen julkinen kuvansa ei vastaa todellisuutta, kuinka mies näytteli kaiken aikaa ja Mäkelän mielestä paljastui hermoherkäksi, jopa hauraaksi. Sarjakuvapiirtäjä on innoissaan lukenut tarkkaan lähde teoksia, muiden muassa erityisen mainiona pitämänsä Veijo Meren Mannerheim –kirjan. Kuu- lija voi päätellä, että albumin sarjat on tehty Timpalle ominaisella innolla ja perusteellisuudella. Intoa riittää. Timppa aikoo julkaista albumin joka vuosi.

Kuvakirja, elokuva ja teatteri

JUSSI KAAKINEN

Kuvakirjaa ilmaisumuotona ei ole olemassa ylhäisessä yksinäisyydessään, vaan se määrittyy väistämättä suhteessa muihin kulttuurissamme vaikuttaviin ilmaisumuotoihin tai medioihin, sekä muodollisesti että sisällöllisesti. Eri medioiden keskinäinen vertailu voi auttaa tunnistamaan ja käyttämään hallitusti mediumista toiseen lainautuneita ilmaisun muotoja ja keinoja. Vertailun avulla voidaan hahmottaa paitsi yhdistäviä piirteitä, myös niitä ainutlaatuisia ominaisuuksia, jotka antavat syyn puhua kuvakirjastakin omana ilmaisumuotonaan. Kuvakirjalle luontevimpia vertailun kohteita ovat muut kuvaa ja kirjoitusta tai puhetta yhdistävät mediat, kuten esimerkiksi elokuva ja teatteri.

Elokuva, kuvakirja ja teatteri viestintävälineinä

Elokuva, teatteri ja kuvakirja eroavat toisistaan monessakin suhteessa. Viestintäteori-

an kannalta ne sijoittuvat eri viestintävälineiden kategorioihin. Kuvakirja on ”esittävä väline”, teatteri vertautuu ”suoriin välineisiin”, elokuva taas on ”mekaaninen väline”. Elokuvasa ja teatterissa viestillä ei ole yhtä tiettyä esineluonnetta, vaan se on esitys jolla on tietty ajallinen kesto. Elokuva voi olla tallennettuna esineen muodossa, kuten videokasettina tai dvd-levynä, mutta sen esittämiseen tarvitaan sopiva tekniikka ja olosuhteet. Teatterista ei yleensä tehdä tallenteita lainkaan, vaan esityksen ulkopuolella on olemassa ainoastaan sen käsikirjoitus.

Sarjakuva kuvakirjan ja elokuvan välimuotona

Elokuvan ja kuvakirjan suhdetta on hedeelmällisintä tarkastella sarjakuvan kautta. Sarjakuvaa voidaan ajatella yhtenä kuvakirjan muotona, tai yhtenä kuvakirjalle mahdollisena kuvallis-sanallisen kerron- ▶

Viestintävälineiden kolme kategoriaa

1. ”suorat” välineet: Ääni, kasvot, eleet. Vaativat viestijän välittömän läsnäolon.
2. ”esittävät”, luovat välineet, kuten kirjat, maalaukset, kirjoitelmat, arkkitehtuuri, sisustaminen, puutarhanhoito jne. Ne luovat ’tekstejä’ hyödyntäen kulttuurisia ja esteettisiä konventioita ja voivat tallentaa luokan 1 viestintää. Esittävät välineet tuottavat viestintäteoksia.
3. mekaaniset välineet: puhelin, radio, televisio, (internet). siirtävät luokkien 1 ja 2 välineiden tuotoksia. Eroavat luokan 2 välineistä siten että hyödyntävät teknisesti luotuja kanavia.

(Fiske 1992, 35)

nan muotona. Sarjakuvalla on omanlaisensa sarjallisuuteen ja rajauksiin perustuva säännöstö tai kielioppi. Sarjakuvan maailmassa aika ja tila ovat yksi ja sama, kuvakirjoissa yleisesti ottaen näin ei tarvitse olla. Sarjakuvassa kuvien sarja saa kielen ominaisuuksia: kirjoitusjärjestelmien voi ajatella saaneen alkunsa lukutaidottomien ihmisten ”mykkäsarjakuvina”.

Sarjakuvan ja elokuvan kehitys on kulkenut pitkälti rinnakkain. Kuvakerronta, kuvakoot, kuvakulmat sekä tapahtumien jakaminen kohtauksiin ja otoksiin on elokuvissa ja sarjakuvissa hyvin samantapaista. Nykyelokuva ja sarjakuva ovat visuaalisen kielioppinsa eli leikkausten ja kuvakulmien suhteen hyvin lähellä toisiaan, ja elokuvat suunnitellaankin monesti storyboardien, eli käytännössä sarjakuvien, pohjalta.

Kai Mikkonen vertaa eisensteinilaisen montaa toimintaa elokuvassa kuvakirjan kuvien välille syntyviin suhteisiin, jotka ”lähestyvät sanankäytön ja sanayhdistelmien merkitystä luovia mekanismeja”. Nykyinen populaarielokuva päin vastoin pyrkii yleensä kerronnalliseen läpinäkyvyyteen: vaikka pohjalla vaikuttavat tietty kerronnan säännöt, se on perusluonteeltaan illusionistista.

Ohjaaja

Elokuvat syntyvät monien eri osa-alueisiin erikoistuneiden ihmisten yhteistyönä. Tarinan luomiseen, esittämiseen ja tallentamiseen keskittyvien lisäksi tarvitaan suuri määrä teknisen ja teknologisen puolen osaajia ja avustajia. Suurin merkitys annetaan yleensä ohjaajalle, jolla on jonkinlainen välittäjän ja ilmaisumuodon asiantuntijan rooli. Ohjaajan osaaminen ei ole välttämättä sen enempiä kirjallista kuin kuvallista, esittämiseen kuin teknologiaan liittyvää, mutta kokonaisuuden toimivuus on hänen vastuullaan.

Kuvakirja on yhtä lailla multimodaalinen, kuvaa ja tekstiä/puhetta yhdistävä ilmaisumuoto, mutta sen tekoprosessissa vastuu monesti vain siirtyy tekijältä toiselle: kirjoittajalta kuvittajalle, kuvittajalta graafikolle, reproon ja painoon.

Leikin ja todellisuuden tasot

Jos elokuva vertautuu kätevimmin sarjakuvaan, teatteria tuntuu voivan verrata hedelmällisesti kuvakirjaan. Teatteri on todella vanha taidemuoto jonka juuret johtavat

yhteisöllisyyteen, uskonnollisiin rituaaleihin ja leikkiin. Sen vaikutus perustuu myös (potentiaaliseen) interaktiivisuuteen katsojien ja esittäjien välillä.

Teatterin katsotaan olevan omimmillaan, kun sen esitysuunnitetta ei pyritä peittämään. Esityksen ja illuusion tasot saavat toimia rinnakkain. Toisaalta teatteri on välitöntä läsnäoloa: esittäjien ja katsojien välissä ei ole mitään konkreettista välittäjää (mediumia). Semiootikko Juri Lotman yhdistää teatterin ihmisen kykyyn leikkiä, toimia kahdella todellisuuden tasolla yhtä aikaa: ”Leikkivä muistaa ettei hän ole todellisessa vaan ehdollisessa leikkimaailmassa... mutta samalla hän kokee tunteita, jotka ovat kuin aitoja kuvitelluissa tilanteissa.”

Ajan illuusio

Valokuvan ja elokuvan ominaisuusluonne muodostuu niiden erityisestä suhteesta todellisuuteen, mutta teatterin todellisuussuhde muistuttaa kuvakirjaa: esitys on itsestäänselvästi keinotekoinen. Illuusio on luotava tyhjistä yhtälailla teatterin lavalle kuin kuvakirjan aukeamille. Siksi kaikki esitetty, sekä esineet, eleet että puhe, koetaan merkityksellisenä: ”näyttämötila tiheyty merkityksillä” (Lotman).

Teatterissa näyttelijät käyttäytyvät toisin kuin ihmiset arkitodellisuudessa. Jo katsojien vaihtelevan sijainnin ja etäisyyden vuoksi elekieltä ja puheilmaisua on liioiteltava ja toisinaan tingittävä reaaliaikaisuudesta. Teatterin avoimesti keinotekoinen luonne mahdollistaa vaikkapa tarinajan tilapäisen pysäyttämisen. Tableau vi-

vant on dramaattisen tilanteen kiteyttävä, pysähtynyt näyttämökuva, jossa näytelmän henkilöt tulevat esiin ryhmänä ja kukin ottaa sieluntilaansa ilmentävän asennon. Tarkoituksena on antaa katsojalle aikaa hahmottaa kokonaisuudesta merkityksiä, tunteita ja moraalisia tiloja.

Yksiselitteinen ajallisuus ei kuulu myöskään kuvakirjan kuvien ominaisuuksiin. Esitys on rakennettu niin, että kokija voi edetä tarinan ajassa ja tilassa omaan tahtiinsa.

Näyttämöllepano

Siinä missä sarjakuva ja elokuva ovat omilla tavoillaan vaihtuvien kuvakulmien virtaa jossa aika ja tila ovat yhtä, teatterissa ja useimmissa kuvakirjan lajeissa asiat tapahtuvat suuremman, pysyvän kokonaisuuden sisällä. Kuvakirjan aukeaman suunnittelua voi verrata lavastukseen: tilallisesti yhtenäisen lavastuksen on vastattava kokonaisen näytöksen tarpeisiin. Katsoja seuraa esitystä kohdistamalla huomionsa tämän tilan sisällä kulloinkin aktiiviseen alueeseen ja hahmoihin.

Yksi elokuvaa ja teatteria yhdistävä käsite on mise-en-scene eli ”näyttämöllepano”. Näyttämöllepano on lähtöisin teatterista, jossa se kattaa oikeastaan kaikki keinot näytelmätekstin toteuttamiseksi: lavastuksen, valaistuksen, hahmojen puvustuksen, maskeerauksen, ilmaisuuden ja liikkeet. Elokuvassa sillä tarkoitetaan kaikkea kameran eteen ”asetettua” erotuksena esityksen tallentamiseen liittyvistä asioista: kameran ominaisuuksista ja käytöstä, otoksien rajauksesta ja kestosta. Kaikki näyttämöllepanon osatekijät voidaan eritellä myös kuvakirjojen kuvista, mutta niitä harvemmin ajatellaan erillisinä.

Kuvakirjan, elokuvan ja teatterin vuorovaikutus

Sekä elokuva että teatteri perustuvat suurelta osalta ihmisten keholliseen ja suulliseen ilmaisuun, mutta molemmista on olemassa keinotekoisempia muunnelmia (piirros- ja tietokoneanimaatiot, varjo- ja nukketeatteri). Niiden voisi päätellä olevan tulosta ilmaisumuotojen rinnakkaiselosta ja vuorovaikutuksesta: animaatioiden ja nukketeatteriesitysten aiheina ovat monesti kuvakirjoista tutut sadut, joiden maailmat ja hahmot on totuttu näkemään kuvitettuna. Kuvakirjoille ominainen ”leikin taso” on lainautunut toiseen ilmaisumuotoon.

Monien (lasten) kuvakirjojen pohjalta on toteutettu teatteriesityksiä, ei vain nukketeatterina vaan myös elävien näyttelijöiden avulla. Toisaalta monet kuvakirjojen kuvittajat, esimerkiksi Rudolf Koivu, ovat saaneet vaikutteita teatterilavastuksesta ja -puvustuksesta. Kuvakirjan ja teatterin välillä tapahtuu siis lainauksia molempiin suuntiin.

Käsikirjoitus teatterissa

Teatteriesitys ei ole tallenne kuten kuvakirjat tai elokuvat. Teatteriesityksillä samoin kuin elokuvilla on yleensä käsikirjoitus, mutta elokuvista poiketen teatterissa tietystä käsikirjoituksesta (näytelmästä) saatetaan toteuttaa useita erilaisia versioita eri tiloissa, eri näyttelijöillä ja eri lavastuksilla. Tekstiä pidetään teatterissa yleisesti tulkinnan lähtökohdaksi, ja tämä näkyy näytelmätekstien kirjoitustavassa: ympäristön ja hahmojen kuvailua ei ole juuri ollenkaan, eleiden ja liikku- misen kuvailukin on suurpiirteistä. Kirjoittaminen on luonteva lähtökohta, koska sen avulla asiat voidaan ilmaista tarpeeksi viitteellisesti ollakseen monen muun luovan ja tulkitsevan prosessin alullepanijana.

Kuvakirjan käsikirjoituksen ongelma

Kuvakirjan tekemisen perusongelma on tekstin kahtalainen rooli toisaalta kuvittajan lähdemateriaalina, toisaalta lopullisen teoksen osana. Teatteriesityksessä vastaavaa ongelmaa ei ole, koska käsikirjoitus ei ole kirjoituksena lainkaan läsnä esitystahtumassa, ainoastaan tulkittuna (sama pätee elokuvaan). Kirjoitus, eli ”visualisoitu verbaalinen teksti”, realisoidaan esityksessä näyttelijöiden toimesta, mutta kuvakirjassa teksti pysyy kirjoituksena – se luetaan, ei kuulla.

Jos kuvakirjan ”käsikirjoitus” halutaan ottaa tekemisen lähtökohdaksi samaan tapaan kuin teatteriesityksissä, sen tulisi olla koodina yhtä kaukana kuvakirjan lopullisesta kirjoituksesta kuin kuvituksestaakin. Kulttuurintutkimuksen tekstikategorioiden perusteella tähän tarkoitukseen sopisivat ”oraaliset tekstit” eli puhe ja musiikki. Kuvakirjallinen ilmaisu toisin sanoen tuotaisi tulkintoja asioista, joilla ei ennestään ole visuaalista ja paikallaan pysyvää olomuotoa. Näin pääteltynä kuvittajan ja kirjoittajan keskustelut ovat hyvin luonteva lähtökohta kuvakirjan tekemiselle.

Tekstien kategoriat

	oraalinen	visuaalinen
verbaalinen	puhe	kirjoitus
ei-verbaalinen	musiikki	kuva

(Lehtonen 2000, 73)

LÄHTEET:

Bacon, Henry: Seitsemäs taide. SKS 2005
Bordwell, David & Thompson, Kristin: Film Art; An Introduction / Second Edition. McGraw-Hill 1990
Lehtonen, Mikko: Merkitysten maailma. Vastapaino 2000
Lotman, Juri: Merkkien maailma; Kirjoituksia semiotiikasta. SN-kirjat 1990
McCloud, Scott: Sarjakuva – näkymätön taide. The Good Fellows Ky 1994
Mikkonen, Kai: Kuva ja sana. Gaudeamus 2005

Jussi Kaakinen on muokannut tekstin osasta Taideteollisen korkeakoulun graafisen suunnittelun koulutusohjelman loppuyöstään Kuvakirjan olemus (2006). Siinä kuvakirjaa tarkastellaan ja määritellään omanlaisenaan ilmaisumuotona mm. semiotiikan, narratologian ja remediaation näkökulmista. Loppuyön pohjana ovat osaltaan Kaakisen kuvittaman Suomen lasten historia -kirjan (Otava 2005) tekemisestä kertyneet ajatukset ja kokemukset. Artikkelin kuvitus on samasta kirjasta.

SISKO YLIMARTIMO

Kuvittaja etsii satua, satu kuvittajaa

Kyllä, kuvittaja voi etsiä satua ilmaiseksi itseään, ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Satu voi myös etsiä kuvittajaa – olla ikään kuin jossakin tullakseen löydetyksi. Parhaassa tapauksessa molemmat löytävät onnellisesti toisensa. Tuloksena voi olla todellisia lastenkirjataiteen helmiä.

Robin Hackman

Veronika Leo

Tällaisilta ajatuksilta ei voi välttyä, kun tutustuu nykyisin Upsalassa asuvan ja työskentelevän Veronica Leon (s. 1935 Helsingissä) kuvitustyöhön. Leon ura ja tuotanto on monella tapaa harvinaisen kansainvälistä. Maria Laukka näkeeikin, että Leolle on ollut leimallista joustava kyky ottaa vastaan monia kulttuurisia vaikutteita ja soveltaa niitä taidokkaasti.

Päivän runoista sisäisen totuuden etsintään

Veronica Leon äiti oli legendaarinen nukketaitelija Mona Leo (1903–1986), joka perusti Suomen ensimmäisen ammattimaisen nukketatterin. Veronica kiirehti usein koulun jälkeen avustamaan äitiään nukketatterissa. Hän muun muassa maalasi kulisseeja. Yhteistyönä syntyi myöhemmin nukkefilmi Näkymätön käsi (1962), jonka Veronica ohjasi ja joka sai Jussi-palkinnon.

Veronica Leo opiskeli Taideteollisessa oppilaitoksessa graafista suunnittelua ja koristemaalauksia. Kuvittajana hän aloitti

1950-luvulla kuvittamalla Hufvudstadsbladetin päivän runoja vuorotellen Henrik Tikkasen kanssa. Vuosikymmenen puolivälissä hän kuvitti äitinsä kirjan Fireli och Mireli (suom. Siireli ja Miireli, Kustannustalo 1955).

1960-luku vei Veronica Leon Nauvoon, jossa hänen puolisonsa työskenteli lääkärinä. Hänellä oli aikaa keskittyä maalaamiseen ja hän piti myös joitakin näyttelyitä. Tuolloin alkoi myös yhteistyö Imelin Sandman Liliuksen kanssa. Kun Sandman Lilius oli nähnyt Leon ”garderobi-maalauksia”, joissa esiintyi yksisarvisia ja muita satuolentoja, hän oli todennut, että heidän fantasiamaailmansa puhuvat samaa kieltä.

Yksiväripiirroksin kuvitettu Yksisarvinen (suomeksi Otava 1962) aloitti sekä Leon ja Sandman Liliuksen yhteistyön että heidän yhteistyönsä Bonniersin kustantamon kanssa. Kuvissa on Kari Väijärven mukaan havaittavissa Leon myöhäisemmillekin kuvituksille olennaiset vastakohtaiset ja tunnelmaa ilmaisevat elementit: valot ja varjot sekä heleys ja tummuus. Tyypil-

Tähtisilmä kertoo erilaisuudesta ja sen kohtaamisesta värien ja kerroksellisten kuvarakenteiden kielellä.

Herkkääkasvoisia lapsia Peter Fedorin Onnenlinnusta.

Sampo Lappalaisen saamenkielisen laitoksen kansi.

Juhannusnoidissa Leo vangitsi kuviinsa kesäyön valoa, tunnelmia ja värejä.

listä on myös mieltymys maagisiin, kohtalonomaisiin tehokeinoihin.

Saduissa Veronica Leoa on kiinnostanut yleispätevä totuus ja pelkistetty tunnelma. Saman ajatuksen ilmaisee Mona Leo kirjassaan *Sagens språk* (Verbum 1975): sadut auttavat meitä löytämään oman sisäisen totuutemme. Tämän totuuden etsintää symboloi esimerkiksi Peter Fedorin Satu onnenlinnusta (WSOY 1976), jonka Veronica Leo kuvitti vahvoin värein ja voimakkain muodoin. Ilmaisua on sukua ajan tšekkoslovakialaisille ja italialaisille kuvituksille. Leo samasti itsensä vapautta etsivään lintuun. Elämän varjoissa tummenneet värit leimahtavat linnun vapautuessa täyteen loistoonsa.

Topeliusta ja kirjavinkkausta

Veronica Leo muutti Ruotsiin miehenensä opintojen vuoksi. He erosivat vuonna 1971, minkä jälkeen Leon kuvittajanura sai vauhtia hyvin yksinkertaisesta ja tyyppillisestä syystä: hänen oli elätettävä perhettään. Hän sai kustantajakseen Lenart Frickin Fripressin ja myöhemmin Natur och Kulturin. Agenttina toimi Kerstin Kvint, joka myi kirjoja ulkomaille. Kysyntää oli, sillä elettiin 80-lukua, kuvakirjan kultaista aikaa.

Leon ja Frickin yhteistöistä ensimmäinen oli Topeliuksen Sampo Lappalainen (suomeksi Weilin & Göös 1984). Frick muokkasi jonkin verran Topeliuksen tekstiä ja Leo teki selkeän realistisia kuvia, jotka ylittäisivät vaivatta kulttuurierot. Kirja oli menestys ja se on julkaistu 14 kielellä. Tähtisilmästä (Tammi 1991), toisesta Topeliuksen sadusta, tuli Leon suosikkikuvituksia. Satu kertoo erilaisuudesta ja arkipäivän rasismista: yhteisöstä poikkeavan lapsen kohtelusta ja kohtalosta.

Konkreettisena lähtökohtana kuvitukselle oli maahanmuuttajuus. Leolle kirja oli myös työväline, sillä hän kertoi sen avulla Ruotsin kouluissa ja kirjastoissa erilaisuuden kohtaamisesta. Taustalla olivat myös oman perheen kokemukset: kuinka suomenruotsalaisetkin olivat olleet 60- ja 70-luvulla ”finnjävlar” huolimatta samasta mutta erilaiselta kuulostavasta kielestä.

Leo käytti kuvituksessa herkkää otetta ja kuva kuvassa -rakenteen tarjoamaa moniulotteista kerroksellisuutta. Lapin viileät värit ja Tähtisilmän lämpö luovat puhuttelevaa vastakohtaisuutta. Aiheellisesti Hufvudstadsbladetin kriitikko Tuva Kors-

ström kirjoittikin, että Tähtisilmä on vuoden kaunein joulukirja.

Vattumato (Schildts 1995) on kolmas Leon Topelius-kuvitus. Tästä romanttisesta ja kesäisestä sadusta puuttuu kokonaan Tähtisilmän talvinen pessimismi. Leo kuvitti sen helein värein ja loi keijuista pieniä ballerinahahmoja. Päähenkilöiden malleina hän käytti todellisia lapsia.

Kansansatuja kotoa ja kaukaa

1980- ja 90-luvulla Veronica Leo etsi entistä enemmän kansansatuja, joita hän modernisoi kuvituksen keinoin. Tarvittaessa hän myös muokkasi tekstiä. Kirjassa *Prinssi ja Luodetuuli* (Weilin & Göös 1985) on sama aihe kuin nukkefilmmissä *Näkymätön käsi*, ja Veronica Leo omistikin kirjan äidilleen. Lopun Leo muutti erilaiseksi kuin filmmissä: paratiisia etsivä prinssi ymmärtää tehtävänsä. Tie paratiisiin on syvä sisäinen matka.

Lumityttö (Weilin & Göös 1986) on syntynyt venäläisen kansansadun pohjalta, joka tunnetaan myös Aleksandr Pushkinin muokkaamana versiona. Se kertoo vanhemmista, jotka eivät oikein tiedä, miten lapsi saadaan aikaan. He muovaavatkin tytön lumesta, joka tietysti sulaa keväällä. Vuodenkiertoa korostavan kuvituksensa avulla Leo muutti sadun lopun lohdullisemmaksi: valkokuokot symboloivat menetettyä tyttöä. Lumikuningattaren hahmo kertoo visuaalisesti sadun slaavilaisesta alkuperästä. Historialliset puvut ja miljöö kuvastavat tsaarinaikaista Suomea: taiteilijalle tuttu Tammisaari vilahtaa parissa kuvassa.

Mainio esimerkki kuvittajan tietoisesta sadun etsimisestä on *Juhannusnoidat* (Weilin & Göös 1987). Kun Veronica Leo oli äitinsä luona Tammisaaresa, hän käveli kerran keskikesäisenä yönä Gullön kartanon mailla. Hän ihastui siellä lakoontuneeseen ruispeltoon, valoon ja pilviin. Hän löysi juhannusnoidista kertovan sadun, joka oli kuin tehty kesäöisten tunnelmien kuvittamiselle. Kuvituksesta tuli upea, yksi tekijänsä parhaimpia. Osa kuvista aukeaa laajoina panoraamoina. Niiden sommittelu, pienempien kuvien kehysten ylitykset sekä värimaailman sävykäs hienostuneisuus tuovat mieleen jugendin ajan kuvakielen.

Kansansaduista poiketen *Oravansilmät* (Tammi 1990) kertoo Leon omista kokemuksista sodan aikana. Pieni tyttö

näkee mielikuvituksessaan, kuinka sodan tuhojen keskeltä nousee paratiisi prinssiineen ja prinsessoineen. Leon pastellisävyinen ja pointillistinen tyyli korostaa muistojen luonnetta: ne ovat samalla sekä vaikuttavia että haihtuvia. Kollaasimainen sommittelu kuvaa muistikuvien satunnaisuutta ja kasautumista. Kirja on ilmestynyt useilla kielillä, jopa japaniksi.

1990-luvun kansansaduista ammentavissa töissään oli Veronica Leolla uutena piirteenä ulkoeurooppalaisen kulttuurin vaikutus. Intiassa Leo kiinnostui tiibetiläisen, ▶

- ▶ buddhistisen satuperinteen viisaista ja opettavista jataka-saduista, joita leimaa filosofinen pessimismi (Villisti pakoon, Tammi 1996 ja När vargen föll i gropen, Natur & Kultur 1998).

Oleskelu Dharamsalassa Tiibetin pakolaisten parissa teki Veronica Leosta tiibetiläisen lastenkuvakirjan äidin. Kirjastonjohtaja Gyatso Tsering ihastui hänen kuvakirjojhiinsa. He alkoivat suunnitella kuvakirjasarjaa tiibetiläislapsille. Tuloksena oli kuvitus tiibetiläiseen kansansatuun pohjautuvaan kirjaan *De tre silverslantarna* (Natur & Kultur 1994), jonka tekstitti Tashi Daknewa ja joka on julkaistu tiibetin lisäksi ruotsiksi, englanniksi ja saksaksi. Suunniteltu sarja ei päässyt alkua pitemmälle, sillä myöhemmin kirjaston johtajaksi tuli munkki, joka ei ollut kiinnostunut lastenkirjoista.

Leon tuoreimpia kuvitustöitä on Puuhameinen tyttö (Lasten Keskus 2005). Tekstissä palataan pohjoismaiseen kansansatuun, sillä se on mukaelma Asbjörnseinin ja Moen norjalaisesta sadusta. Sadussa seikkailee tavanomaisen pojan sijasta tyttö onneaan etsimässä. Tytön asuja esittelevissä kuvissa näkyy taiteilijan toiminta lavastajana ja etenkin puvustajana. Hän kertoo saaneensa kritiikkiä tytön hahmosta: eivät prinsessat näytä tuollaisilta!

Kenelle ja miksi kuvittaja kuvittaa?

Kirjailija tuo totuuden esille omalla tavallaan, mutta mitä hän ei kerro, sen kertoo kuvittaja. Leon mielestä kuvittajan ja kirjailijan dialogi olisi tärkeää. Harva kirjailija vaivautuu puhumaan kuvittajan kanssa. Leo muistaa, kuinka Rabén & Sjögrenillä lastenkirjaosaston johtajana toiminut Astrid Lindgren kommentoi kuvittajan tulkintoja. Lindgren arvosteli Leon erästä kansikuvaa siitä, että kuvassa oli liian laihoja lapsia: isovanhemmat, jotka ostavat lapsenlapsilleen kirjoja, haluavat pulskempia hahmoja!

Veronica Leo näkee, että kuvittaja on välittäjä ja kasvattaja. Kuvittaja on vastuus-

sa siitä, mitä lapselle halutaan sanoa. Vakavassa tarinassa tulee muistaa antaa lapselle myös toivoa. Mukaillessaan kansansatuja kuvakirjoiksi Leo on poistanut lapsen käsityksyyville vieraita aineksia. Esimerkiksi kuvituksessa kirjaan *De tre silverslantarna* Leo jätti kuvittamatta henkiolennolle kuuluvat pelottavat käärmeet.

Kuvittajalla on vapautta ja vastuuta. Hänen täytyy ajatella, että lapset kiinnostuvat kuvasta, joka ei saa olla liian vaikeaselkoinen tai abstrakti. Parhaimmillaan kuvakirja on kaunis ja ymmärrettävä. Se on lapselle todellinen tie taiteeseen ja sen tajuamiseen.

Lähteitä

- Veronica Leon suulliset tiedonannot kirjoittajalle 2005–2006.*
Korsström, Tuva: Den vackraste julsagan. Hufvudstadsbladet 16.12.1991.
Laukka, Maria: Veronica Leo. Teoksessa Kotimaisia lastenkirjakuvittajia. Toim. Ismo Loivamaa. BTJ Kirjastopalvelu Oy 2002, s. 120–123.
Leo, Mona: Sagans språk. Verbum 1975.
Leo, Mona: Att leva sitt liv som ett barn. ETA 1983.
Leo, Veronica: Omasta kuvitustyöstä. Luento Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Arktikum-talo, Rovaniemi 1.12.2005. Kirjoittajan muistiinpanot.
Vaijärvi, Kari: Veronica Leo. Teoksessa Mielikuvia. Suomalaisia lastenkirjankuvittajia. Toim. Arja Kanerva, Kaisa Lange & Maria Laukka. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti & Lasten Keskus 1989, s. 40–41.
Ylimartimo, Sisko: Värin tunnetta ja tunteen väriä. Teoksessa Satua ja totta. Suomalaisia ja ruotsalaisia lastenkirjakuvituksia. Toim. Sointu Fritze. Julkaisu nro 84. Helsingin kaupungin taidemuseo 2005, s. 23–50.

De tre silverslantarna teki Veronica Leosta tiibetiläisen kuvakirjan äidin.

Sivu 25: Puuhameisen tytön figureissa heijastuu taiteilijan työskentely baletti- ja teatteripukujen suunnittelijana.

NADJA SARELL

MAGIC PENCIL – lastenkirjakuvituksia Britanniasta

Sara Fanelli: Dear Diary, 2000

Helsingissä 26.-29.10.2006 järjestettävien kirjamesujen teemamaa on tänä vuonna Iso-Britannia. Lukuisten kirjailijavieraiden lisäksi British Council tuo messuille Magic Pencil -näyttelyn, joka tarjoaa laajan katsauksen brittiläiseen lastenkirjakuvitukseen. Näyttelyn rinnalla Topelius-puistossa järjestetään toimintaa lapsille muun muassa sadunkerronnan ja nukketatterin muodossa. Kuvittajat ry on ollut yhteistyössä British Councilin kanssa, ja jäseniämme voikin nähdä messuilla piir-

tämässä yhdessä lasten kanssa. Kirjamesuille saapuu myös tunnettu brittikuvittaja ja lastenkirjailija Tony Ross, joka vieraillee maassamme British Councilin ja Kuvittajat ry:n vieraana.

Magic Pencil -näyttely järjestettiin ensimmäisen kerran Newcastlessa vuonna 2002, minkä jälkeen se siirtyi Lontoon British Libraryyn. Tällä hetkellä näyttely kiertää eri puolilla maailmaa. Helsingin kirjamesuilla on mahdollista nähdä alkuperäisen Magic Pencilin rinnakkaisnäytte-

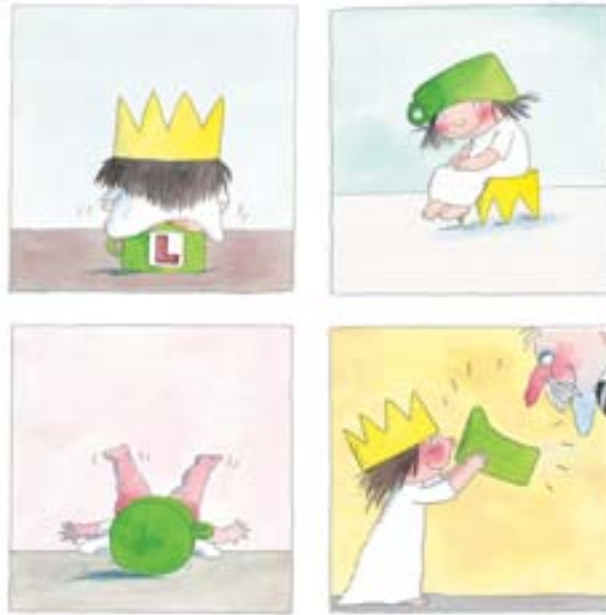

ly, jossa on esillä 60 kuvitusta näköispainoksina. Näyttelyn kuvittajat on valinnut rakastettu brittiläinen lastenkirjailija, kuvittaja ja ensimmäinen Children's Laureate Quentin Blake.

Magic Pencil -näyttelyssä on esillä kolmentoista kuvittajan töitä. Mukaan on päässyt sekä vanhemman polven kuvittajia, kuten Michael Foreman, John Burningham ja Lumiukko-animaatiosta tunnettu Raymond Briggs. Uutta kuvittajasukupolvea edustavat muun muassa paperikollaasitekniikkaa ja typografiaa hyväksi käyttävä Sara Fanelli sekä valokuvakollaasia ja piirroskuvitusta yhdistävä Lauren Child. Mukana on myös kuvittajia, jotka ovat työskennelleet paljon kuvituksen muilla osa-alueilla, kuten Angela Barrett ja Posy Simmonds. Heidän lisäksi näyttelyssä on mahdollista nähdä Tony Rossin, Emma Chichester Clarkin, Stephen Biesbyn, Patrick Bensonin, Charlotte Voaken sekä itsensä Quentin Blaken töitä.

Britanniassa on tunnetusti pitkät traditiot kirjankuvituksen saralla. Näyttelyyn valitut kuvittajat edustavatkin vain murtoosaa maan hyvin laajasta kuvittajakunnasta. Quentin Blake huomauttaakin Magic Pencil -kirjan esipuheessaan valinnan vaikeudesta. Nyt esillä on mahdollisimman monipuolinen katsaus eri kuvitustyyleistä, sukupolvista ja tekniikoista. Kuvittajien määrä on rajattu kolmeentoista, jotta jokaisen ainutlaatuinen kuvitustyö saisi ansaitsemansa tilan näyttelyssä. Näyttelyn perimmäisenä ideana ja tavoitteena onkin ollut nostaa kuvituksen asemaa ja merkitystä tuomalla alkuperäiset kuvitukset kirjankansien ulkopuolelle. Näin yleisöllä on ollut mahdollisuus nähdä kuvittajan työ uudesta perspektiivistä, kun kuvat siirtyvät kirjoista näyttelytilaan. Sillä jotain aina katoaa alkuperäisten kuvitusten kynänjäljestä ja värien elävyydestä matkalla originaalikuvituksesta painotuotteeksi, nykyisistä painotekniikoista huolimatta.

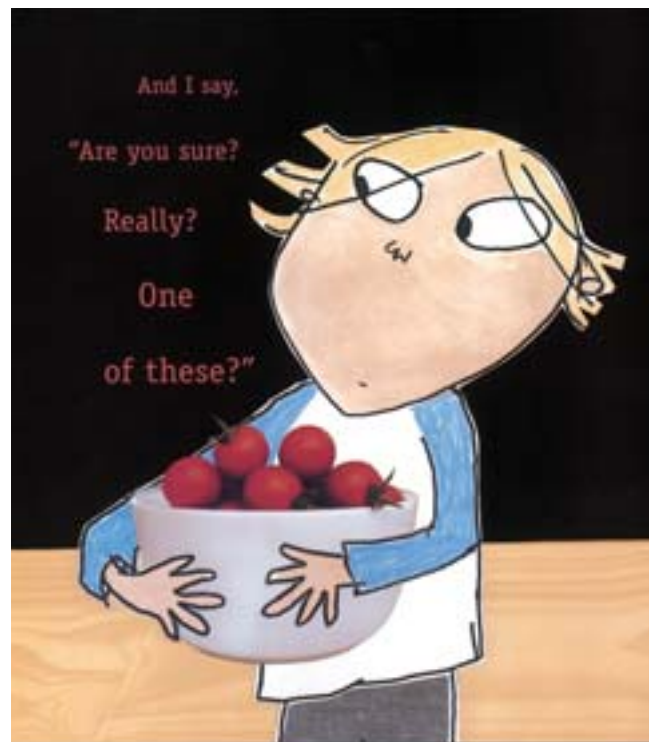
Magic Pencil -näyttely tarjoaa hienon läpileikkauksen brittiläiseen kirjankuvitukseen, siitäkin huolimatta, että kirjamesseilla ei ole esillä originaalikuvituksia. Ja näyttelyn pohjalta on julkaistu komea antologia Magic Pencil -Children's Book Illustration Today, jonka kansien välistä löytyy katsaus brittiläisen kuvakirjan historiaan sekä henkilökuvat kaikista näyttelyn kuvittajista. Kirjamesseilla vierailevalta Tony Rossilta saamme haastattelun lehden seuraavaan numeroon. ■

Tony Ross:
I Want My Potty, 1986

Sara Fanelli:
Mythological Creatures, 2002

Lauren Child: *I Will not Ever Never Eat a Tomato, 2000*

HARRI STACHON, OTM

Tekijänoikeus OSA 4.

Sopimukset

Tekijänoikeutta käsittelevän artikkelisarjan kolmessa ensimmäisessä osassa käytiin läpi tekijänoikeuden yleistä teoriaa. Käytännön elämässä vähintäänkin yhtä tärkeässä asemassa ovat työkalut näiden oikeuksien hallinnointiin, eli sopimukset. Tässä juttusarjassa käsitellään ensin kaikkiin sopimuksiin soveltuvia yleisiä periaatteita, jonka jälkeen siirrytään tekijänoikeudellisiin sopimuksiin.

Yleistä sopimuksista

Käytännöllisesti katsottuna sopimukset ovat tärkein varallisuudensiirron väline. Sopimusten tarkoituksena on muuttaa osapuolten välisiä oikeussuhteita siten, että normaalisti sopimuksella luodaan osapuolelle sekä oikeuksia että velvollisuuksia. Tyypiesimerkkinä voidaan mainita lisenssisopimus, jossa kuvittaja palkkiota vastaan luovuttaa teoksensa käyttöoikeuksia kolmannelle.

Sopimusten yleislakina on laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista eli OikTL. Tässä laissa säädelään tarjouksen ja vastauksen sitovuudesta, sopimusten pätemättömyydestä, sopimusten kohtuullistamisesta ja vastaavista seikoista. Sopimus oikeudellista sääntelyä löytyy luonnollisesti myös muualta lainsäädännöstä, tällöin sääntely on pääsääntöisesti sopimustyyppikohtaista (esimerkiksi huoneenvuokralaki).

Suomessa vallitsee pääsääntöisesti sopimusvapaus tarkoittaen sitä, että osapuolella on oikeus päättää

- tekeekö hän sopimuksen
- kenen kanssa hän tekee sopimuksen ja
- millaisin ehdoin hän tekee sopimuksen

Sopimusvapauteen liittyvät läheisesti myös kysymykset sopimusten pätemättömyydestä ja kohtuullistamisesta tarkoittaen esimerkiksi sitä, ettei pakkotamalla aikaansaatu sopimus ole pätevä.

Sopimuksilla, kuten muillakin asioilla, on tietty elinkaari, johon kuuluu sopimuksen syntyminen, sopimuksen voimassaolo ja sopimuksen päättyminen. Näihin jaksoihin liittyy myös erilaisia oikeusvaikutuksia.

Sopimuksen syntyminen

Milloin on syntynyt sitova sopimus? Ääripäinä voitaisiin ajatella kirjallista sopimusta jossa on maininta sopimuksen tulemisesta voimaan sopimuksen allekirjoituksin sekä tilannetta, jossa epämääräisesti suullisesti luovutaan tehdä jotain. Varsinaista sopimuksen syntymishetkeä ei ole aina edes mahdollista sitovasti määrittää. Varsinaista sopimusta saattaa myös edeltää esisopimus, jossa sitoudutaan tulevaan sopimukseen esimerkiksi tiettyjen ehtojen täytyttyä. Esisopimus on siis myös näissä tilanteissa sitova. Mainittakoon tässä yhteydessä vielä, että esisopimuksesta tulee erottaa aiesopimus, jossa vasta väljästi sovitaan tietystä sopimussuhteesta. Aiesopimus ei vielä ole sitova.

Sopimuksen syntymisen suhteen Suomessa on voimassa niin sanottu tarjous - vastaus -mekanismi. Tämän mukaisesti sopimus syntyy tarjouksella ja siihen annettulla hyväksyvällä vastauksella. Tässä yhteydessä tulee erityisesti huomioda tarjouksen sitovuus, eli tarjous sitoo antajaansa ja hänet voidaan myöhemmin velvoit-

taa tarjouksen mukaiseen sopimukseen. Poikkeuksena tästä on tilanne, jossa tarjous peruutetaan ennenkuin vastaanotetaan on otanut selon tarjouksesta. Eli kannattaa aina olla tarkkana omien tarjoustensa suhteen. Ellei mitään reagointiaikojä ole annettu, suulliseen tarjoukseen pitää vastata heti, kirjalliseen kohtuullisen ajan kuluessa (noin 2 viikkoa).

Annetun vastauksen tulee myöskin olla ehdottomasti hyväksyvä, jotta sopimus syntyy. Jos vastauksessa on muutettu tarjouksen ehtoja esimerkiksi hinnan osalta, ei tämä sido tarjouksen antajaa. Näissä tilanteissa, samoin kuin myöhästyneessä vastauksessa, katsotaan ehdollinen tai myöhästynyt vastaus uudeksi, vastauksen antajan esittämäksi sitovaksi tarjoukseksi, jonka alkuperäisen tarjouksen antaja voi puolestaan hylätä tai hyväksyä.

Sopimuksen muoto

Sopimuksissa on pääsääntöinä vapaamuotoisuus. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että useimmiten suullinen sopimus on yhtä sitova kuin kirjallinenkin. Poikkeuksena sopimusvapaudesta voidaan mainita esimerkiksi testamentti. Kirjallista muotoa kuitenkin aina suositellaan etenkin myöhempien näyttövaikeuksien estämiseksi. Yleinen sopimuksetekotapa on myöskin sähköpostitse käyty kirjeenvaihto. Näissä tilanteissa vaikeutena saattaa olla, ei niinkään sopimuksen muoto, vaan se, mikä on alkuperäinen sopimus ja miten se on matkan varrella mahdollisesti muuttunut. Varsinkin kun kyse on isommista sopimuksista, olisi suositeltavaa, että itse sopimus sekä siihen tulevat muutokset tehdään aina kirjallisesti siten että kaikki osapuolet ne hyväksyvät. Käytännössä tämä

voi tapahtua itse sopimukseen tai lisäpöytäkirjoihin tehtävillä muutoksilla.

Sopimuksen voimassaolo

Sopimukset voidaan kestopensa perusteella jakaa kahteen tyyppiin: määräaikaisiin ja toistaiseksi voimassa oleviin.

Määräaikaiset sopimukset kestävät normaalisti tietyn ajanjakson tai tietyn suorituksen ajan. Toistaiseksi voimassa olevat sopimukset ovat nimensä mukaisesti voimassa toistaiseksi. Esimerkkinä määräaikaisesta sopimuksesta voidaan mainita yksittäinen kuvitustoimiksianto, joka siis kestää siihen asti kun kuvitus on toimitettu. Sopimustyyppillä on merkitystä etenkin sopimuksen lakkaamista ajatellen.

Määräaikaisten sopimusten normaali lakkaamistapa on tietyn ajanjakson tai suorituksen täytyminen. Toistaiseksi voimassaolevat sopimukset päättyvät normaalisti irtisanomisen kautta. Sopimuksissa on säännönmukaisesti maininta irtisanomisperusteista, -menettelyistä ja -ajoista. Määräaikaiset sopimukset eivät ole irtisanottavissa ilman sopimuksessa olevaa erillistä mainintaa.

Sekä määräaikaiset että toistaiseksi voimassaolevat sopimukset ovat myös purettavissa vakavien sopimusloukkausten johdosta. Sopimuksissa on säännönmukaisesti myös maininnat niistä perusteista ja menettelyistä, joita purkuoikeus koskee. Tyypillisesti voidaan myös sopia tietyistä ajanjaksosta (esimerkiksi 30 päivää) jonka kuluessa osapuolella on oikeus korjata sopimusrikkomuksen (ns. "grace period").

Sopimuksen voimassaolon ajan osapuolek ovat velvollisia täyttämään sopimusveloitteensa. Mikäli näin ei tapahdu, on kyseessä suoritushäiriö. Tyypilliset suoritushäiriöt ovat:

- viivästys
- laatuvirhe
- oikeudellinen virhe ja valintavirhe
- perusteeton irtisanomisen, purkaminen tai vetäytyminen sopimuksesta
- kilpailukiellon tai salassapitovelvollisuuden rikkominen

Viivästys on luonnollisesti kyseessä silloin, kun sopimuksen mukainen toimitus viivästyy. Mikäli taas tuote ei laadultaan vastaa sitä, mistä ollaan sovittu tai mitä yleensä voidaan vastaavilta tuotteilta odottaa, on kyseessä laatuvirhe. Luonnollisesti uniikkikäsitöiden kuten kuvitusten suhteen ei laatu voida etukäteen määrätä niin tarkkaan kuin esimerkiksi tietyn teknisen laitteen suhteen. Vedotakseen viivästyksen tai laatuvirheeseen on osapuolen ilmoitettava eli reklamoitava tästä toista osapuolta kohtuullisen ajan kuluessa virheen tai viivästyksen tapahtuttua.

Oikeudellinen virhe ja valintavirhe liittyvät toiselle kuuluvan omaisuuden laittomaan disponointiin. Näissä tilanteissa henkilö esimerkiksi myöntää teokseen käyttöluvia ilman että hänellä itsellään on tähän oikeutta. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa tekijä myy ensin kaikki tekijänoikeutensa yksinoikeuksin yhdelle taholle ja tämän jälkeen myy vielä joitain tekijänoikeuksia toiselle taholle.

Perusteeton irtisanominen, purkaminen ja vetäytyminen sopimuksesta liittyvät laittomaan sopimuksen päättämistapaan. Laiton sopimuksesta vetäytyminen tarkoittaa sitä, että osapuoli ei vain yksinkertaisesti enää jatka sopimusveloitteidensa täyttämistä.

Mikäli sopimus on irtisanottu, purettu tai määräaikainen sopimus on lakannut esi-

merkiksi ajan kulumisen myötä, ovat pääasialliset sopimusveloitteet myöskin lakanneet. Osa sopimusehdoista saattaa olla kuitenkin sellaisia, että ne jäävät vielä voimaan sopimuksen päättymisen jälkeenkin. Tyypiesimerkkinä voidaan mainita salassapito- ja käyttöoikeusehdot.

Sopimuksen pätemättömyys

On tilanteita, jolloin sinänsä ulospäin pätevältä näyttävä sopimus ei aikaansaa sitä oikeusvaikutusta, jota sopimuksella on haettu. Puhutaan sopimuksen pätemättömyydestä. Pätemättömyyden seurauksena on suoritusvelvollisuuden syntymättä jääminen sekä jo mahdollisesti suoritettujen suoritusvelvollisuus. Tämän lisäksi loukannut osapuoli joutuu vahingonkorvausvastuuseen.

Pätemättömyysperusteet on melko tyhjentävästi lueteltu OikLT:ssa. Tärkeimmät tämän lain pätemättömyysperusteet ovat:

- oikeustoimikelvottomuuden puuttuminen
- edustusvallan puuttuminen
- väärinkäyttöperusteet
- erehdys
- valeoikeustoimi sekä
- lain- tai hyvän tavan vastaiset sopimukset

Oikeustoimikelvottomuus voi puuttua paitsi alaikäiseltä tai holhottavalta, myös sellaiselta organisaatiolta, jota ei käsitellä oikeushenkilönä Suomen lain mukaan. Tyypiesimerkki tästä on sopimuksin aikaansaatua yhteistyöelin, joka ei omaa mitään yritysmuotoa.

Edustusvallan puuttuminen liittyy tilanteisiin, joissa sitovaa valtuutusta ei ole annettu tai valtuutettu toimii kelvottomuutensa ylittäen. Eli näis-

► sä tilanteissa valtuutettu ryhtyy toimiin, joihin hänellä ei ole oikeutta.

Väärinkäyttöperusteet liittyvät usein myös rikolliseksi luonnehdittavaan menettelyyn. Tähän ryhmään kuuluvat pakko, petollinen viettely, kiskominen, kunnianvastainen ja arvoton menettely sekä väärennys. Petollinen viettely on tietyn asteista toisen osapuolen erehdyttämistä, eli kerrotaan vääriä tietoja tai jätetään kertomatta joitain olennaisia asioita. Kunnianvastainen ja arvoton menettely liittyy tilanteisiin, joissa sopimus on tehty sellaisissa olosuhteissa, että niistä tietäneen olisi kunnianvastaista ja arvotonta vedota sopimuksen täyttämiseen myöhemmin. Väärennyksestä mainittakoon vielä, että jos joku väärentää toisen nimen johonkin asiakirjaan, ei oikea henkilö luonnollisesti ikinä voi joutua tästä vastuuseen.

Erehdys voi olla luonteeltaan joko kirjoittamisessa tai lähettämässä tapahtunutta. Jos asiakirjan tai tarjouksen teksti on muuttunut lähettämisen yhteydessä, ei tämä lähtökohtaisesti sido lähettäjä. Mikäli kyse on kirjoitusvirheestä, tulee vastaanottajan ymmärtää virheen mahdollisuus jottei virheellinen teksti tule sitovaksi.

Valeoikeustoimesta on kyse silloin, kun kumpikaan osapuoli ei ole tarkoittanut oikeasti aikaansaada niitä oikeusvaikutuksia, mitä sopimuksella haetaan. Tällaisia voivat olla esimerkiksi täysin alihintaan tehdyt vuokrasopimukset ja vastaavat.

Eri pätemättömyysperusteita löytyy lisäksi myös muista tiettyyn sopimustyyppiin kohdentuvista laeista, kuten perintökaaresta.

Sopimusten pätemättömyys voi olla luonteeltaan joko itsestään vaikuttavaa tai rea-

gointia vaativaa. Reagointi voi sopimuksesta sekä pätemättömyystyyppistä johtuen olla joko moitteen- tai väitteenvaraista. Esimerkkinä moitteenvaraisesta pätemättömyydestä voidaan mainita testamentin moitekanne, eli saadakseen testamentin kumottua tulee tästä ottaa kanne käräjäoikeuteen, pelkkä väite testamentin edunsaajalle ei riitä. Väitteenvarainen pätemättömyys on kyseessä esimerkiksi lähettämässä tapahtuneen erehdyksen suhteen, eli sen jälkeen kun lähettäjä on saanut tiedon erehdyksestä, on hänen ilmoitettava tästä vastaanottajalle. Jos ei hän tätä tee, ja vastaanottaja oli vilpittömässä mielessä (katso alla), niin virheellinen ilmaisu tulee lähettäjää sitovaksi.

Vilpittömällä mielellä tarkoitetaan oikeustieteessä sitä, että henkilö ei tiennyt, eikä hänen olisi pitänyt tietää jostain olosuhteesta. Eli pelkkä subjektiivinen tietämys ei riitä, vaan lähtökohtana on normaalin samassa asemassa olevan henkilön ”järkevä” ajattelutapa, puhutaan perustellusta vilpittömästä mielestä. Monet edellään mainitut pätemättömyysperusteet voidaan jakaa ”heikkoihin” ja ”vahvoihin” pätemättömyysperusteisiin. Heikoilla pätemättömyysperusteilla tarkoitetaan niitä tilanteita, jotka ovat voimassa ainoastaan osapuolten ja ei vilpittömässä mielessä olevan kolmannen osapuolen välillä. Käytännössä useimmat pätemättömyysperusteet kuuluvat heikkoihin, eli yleensä vilpittömästä mieltä suojataan esimerkiksi kaupan kohteen jälleluovutusten osalta. Poikkeuksena tästä voidaan tosin mainita törkeä pakko.

Sarja jatkuu ensi numerossa, jossa jatkamme sopimusoikeuden läpikäyntiä.

Lakimies vastaa

Kysymys: Olen kuvittaja. Työskentelen osakeyhtiömuotoisessa yrityksessäni. Omistanko minä yksin henkilönä vai yhtiöni (siis osakkaineen) kuvitusteni originaalit esineinä (jos ne eivät ole siirtyneet millään sopimuksella töitten tilaajille)? Voinko esimerkiksi myydä ne osakeyhtiön kirjanpidon ulkopuolella?

Vastaus: Kuvituksissa tulee toisistaan aina erottaa kuvitukseen liittyvät tekijänoikeuskysymykset sekä fyysisiin teoskappaleisiin liittyvät omistusoikeuskysymykset. Kummistakin oikeuksista, mukaanlukien originaalit, määrätään aina sopimuksin. Lähtökohtaisesti siis molemmat oikeudet kuuluvat ensin tekijälle, jonka jälkeen hän sopimuksin siirtää niitä edelleen kolmannelle taholle. Pelkkä tekijänoikeuksien luovutus ei sinällään vielä sisällä omistusoikeuden luovutusta samoin kun omistusoikeuden luovutus ei sellaisenaan sisällä tekijänoikeuksien luovutusta.

Työsopimus on yhden-tyyppinen sopimus, jolla siirretään edellään mainittuja oikeuksia työnantajalle eli yhtiölle. Lähtökohtaisesti työsopimuksessa tulisi määrätä, mitkä tekijäntai omistusoikeudet siirtyvät yhtiölle. Oikeudellisesti (ja esimerkiksi siis myös verotuksellisesti) osakeyhtiötä ja sen omistajia / työntekijöitä käsitellään eri oikeussubjekteina. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yhden omistajan yhtiössä omistaja voi täysin vapaasti päättää kenelle oikeudet kuuluvat. Jos osakkaita on enemmän kuin yksi, suosittelen sellaisen työs-

sopimuksen (tai mahdollisesti osakassopimuksen) tekemistä, missä tarkasti määrätään näistä asioista.

Jos osakas on yhtiössään työsuhteessa, eikä omistusoikeuden siirtymisestä ole mitään mainintaa, joudutaan mahdollisessa riitatilanteessa käyttämään yleistä ja käytännössä hyvin tulkinnanvaraista hiljaisen suostumuksen oletamaa. Tämän mukaan katsotaan, mitä työntekijä ja työnantaja ovat oletetusti mieltäneet työsopimusta tehdessään, vaikkakaan tätä ei ole työsopimukseen kirjattu. Omistusoikeuksien osalta en osaa varmasti tähän kysymykseen vastata. Tulkinnassa tulisi kokonaisvaltaisemmin arvioida alalla vallitsevaa yleistä tapaa, yhtiötä (sen osakasmäärää ym.), mahdollista yhtiön aikaisempaa käytäntöä (onko työntekijä esim. aikaisemmin suostunut omistusoikeuksien siirtymiseen yhtiölle), työn tekopaikkaa, työvälineitä sekä muita tekijöitä.

Toisaalta kysymys liittyi myös kolmansien tahojen reagointiin. Eli jos osakkaat / ainoa omistaja niin päättävät, niin omistusoikeudet voivat kuulua työntekijälle. Tässä tapauksessa originaalien myyntiä ei siis lähtökohtaisesti kirjattaisi yhtiön kirjanpitoon, vaan työntekijä ilmoittaisi tämän esimerkiksi verotuksessa omana henkilökohtaisena tulonaan (tämä maininta tosin sillä varauksella, että verottajalla on hyvin pitkälle menevä oikeus tulkita tiettyjä toimia veronkiertona ja toimia sen mukaan).

*Ystävällisin terveisin,
Harri Stachon, OTM*

Oikeudellisia asioita koskevia kysymyksiä voit lähettää osoitteeseen harri@stachon.fi, tai soittaa 044 - 599 2227 / Harri Stachon.

LAINATUT

”Juliste – vapaana kaupungilla kuljeskeleva rakki, joka jättää merkkejään lyhtypylväisiin ja haukkua räksyttää kadunkulmissa. Katupoika, joka esiintyy korskeasti, viheltelee naisten perään ja heittää kivelä ikkunaan tullakseen huomatuksi.”

*Pekka Loiri Forssan
Lehdessä 16. 5. 2006*

”...Lähes kaikki henkilöt lastenkirjojen julkaisun parissa kustannustoimittajasta alkaen ovat yleensä naisia ja jo tämä aiheuttaa vääristymän julkaisupolitiikkaan. Miksi luulette, että pojat eivät yleensä lastenkirjoja ja nuortenkirjoja lue?”

*Hannu Lukkarinen
Sarjainfossa 1/2006*

”Sopimus rajoittaa merkittävästi tekijän ja kustantajan keskinäistä sopimusoikeutta. Monissa tapauksissa sopimuksen tuomat rajoitteet ovat epäedullisia sekä tekijöille että kustantajalle.”

Antti Reenpää ns. Sanasto-sopimuksesta kirjeessä Otavan kirjailijoille kesäkuussa 2006

”Tekijä voi allekirjoittaessaan Sanasto-sopimuksen itse päättää siitä, mitä oikeuksia hän pidättää itsellään ja mitkä oikeudet hän haluaa siirtää Sanaston hallinnoitaviksi. Sanasto-sopimus ei näin ollen yritä millään lailla puuttua kustantajien ja tekijöiden väliseen sopimusvapauteen.”

*Joakim Donner
Sanaston kirjeessä kirjailijoille elokuussa 2006*

”Sanastolla ja Sanasto-sopimuksella ei ole tarkoitus eikä

tarve puuttua tekijöiden ja heidän kustantajien välisiin toimiviin suhteisiin ja käytäntöihin. Sanasto-sopimus ei siis koske ensisijaiskäyttöä, johon me käsittelemme paimennettavaksi luovutamme.

Nyt kampanjointi Sanastoa vastaan osoittaa meille tekijöille vain sen, että Sanasto on tullut tarpeeseen. Monet muistavat vielä sen, miten joitakin vuosia sitten, kun kustannuskenttä oli sopimusten osalta muuttunut viidakoksi, kirjailijat kaipasivat aiemmin käytössä ollutta yhtenäistä sopimusta. Kustannusyhdistys totesi rehvakkaasti, että ’Se juna meni jo’.

Me kirjailijat voimme, kun Sanastosta tulee puhe, todeta että ’Nyt kulkee tämä juna’.”

*Kari Levola
Kirjailijassa 2/2006*

”Kirjailijoiden taloudellinen asema varsinaisesta kirjailijantyöstä laskettuna, ei viimeisen kuuden vuoden aikana ole lainkaan parantunut, päinvastoin. Samalla kun sisältöjä tuottavat yhtiöt kuten kustantajat voivat hyvin, jopa entistä paremmin, varsinaiset sisällöntuottajat eivät saa työstään riittävää toimeentuloa.”

*Mikko Grönlund ja Päivi
Liedes Kirjailijassa 2/2006*

”Pilakuvan on oltava vekkuli. Tavoitteena on leikillinen vienoilu, joka panee ajattelemaan.”

*Henrik Karlsson Helsingin
Sanomissa 27. 7. 2006*

”Entä mihin kirjastojen rakennusrahat ovat katoamassa? Hämmästyttävää kyllä valtio ei vuoden 2007 jälkeen näyttäisi rahoittavan kirjastorakentamista ollenkaan! Siirrykö kirjastotoiminta täysin aineettomaksi, eikä rakennuksia enää tarvita?”

*Tarja Cronberg Helsingin
Sanomissa 20. 8. 2006*

”Pentinkulman päivien pääjuhlassa puhuneen kirjailija Tuula-Liina Variksen mielestä jokainen kirjailija, mies tai nainen, tarvitsisi vaimon rinnalleen.”

Forssan Lehti 6. 8. 2006

”Tarvittaisiin lehteä, joka tarkastelisi kriittisesti kulttuurin kuvia. Yleisessä keskustelussa ei ole pohdintaa siitä, mitä kuvat edustavat ja esittävät. --- Ylipäättäänkin pitäisi keskustella mediakasvatuksesta ja kuvien lukutaidosta. Kulttuurimmehan on täynnä kuvia.”

*Annamari Vänskä Helsingin
Sanomissa 2. 9. 2006*

Turkkilaiset kuvitetut tilat

Sari Airola | Hong Kong

Hongkongilainen elämäni vaihtui kesällä turkkilaiseen lomanviettoon. Vietin tässä mieheni toisessa kotimaassa nelisen viikkoa. Minulle Turkki on samalla lailla tuttu ulkomaana kuin Hongkong. Olen siellä ollut useampana kesänä ja aina kuukaudesta kahteen kuukauteen. Intensiivistä lomanviettoa, joka eroaa melkoisesti kotimaan mökkilomasta. Vain hurja syöminen, ranta ja auringon palvominen ovat samanhenkisiä molemmissa paikoissa.

Mökillä, ainakin minulle, on tärkeää puuhastella fyysisissä maalaispuuhissa, pilkkoa puita, kantaa saunapuita, rämpiä metsässä jne. Turkkilaisille loma taas on ehdottomasti laiskottelua. Ei pidä tehdä mitään. Siinä missä turkkilainen nauttii samalla puutarhatuolilla istumisesta ja naapurien kanssa juoruilemisestä koko päivän (itse asiassa koko lomakuukauden!), suomalainen kaipaa fyysistä ponnistusta ja yksin oloa, raikasta tuulta ja päivän puuhissa rasitettua kroppaa rentouttavia ilta-löylyjä.

Onneksi osa lomasta vietettiin kaupungissa, ihanassa Istanbulissa. Istanbul on pullollaan kulttuuriarhteita, niin ollen tekemistä. Niitä voi ihasella vuodesta toiseen ja löytää kulman takaa aina uusia satoja vuosia sitten unohdettuja arhteita. Minua kiehtoo erityisesti muutamia 1500-luvulta peräisin olevat moskeijat. Ulkoa valkoisesta kivistä rakennetut jylhän komeat kupolirykelmät ovat vuosien ja saasteiden likamat harmaat, sisältä aivan jotain muuta. Sisältä ne ovat kokonaan kuvitettuja tiloja. Kaikki seinät ja katon kupolitkin

ovat täynnä erilaisia kasvikuviu. Tarkoitus on kai tuntea olevansa paratiisin puutarhassa. Moskeijoiden ulkopuolella on usein oikea puutarha ja sieltä tulevat viileät tuulenvireet pitävät huoneen viileänä, niinpä siellä tuntee usein olevansa kaupungin kuumuuden jälkeen paratiisissa. Kasvikuvat on poltettu valkoisiin Iznik-tiiliin (kaakelihin?), useimmiten sinisellä ja vihreällä värillä. Siitä tulee melkein vedenalainen tunnelma ja viileys korostuu. Loputtomat kukka- ja puukuvat pohjautuvat kaikki olemassa oleviin kasveihin. Kuvitetut seinät luovat uskomattoman viidakkonsa keskelle rauhoittavan tilan.

Toinen kuvamaailma, johon palaan aina Turkissa ollessani on miniatyyrimaalaukset, joka on ollut huipussaan erityisesti Persiassa. Turkissakin on samantyyliä kiehtovia pikkumaalauksia, jotka kertovat paitsi sulttaanien seikkailuista, myös kansantaruista ja arkielämästä. Nämä mini-maalaukset ovat usein yhtä täynnä kuin moskeijoiden kuvitetut seinätkin. Tila on esitetty ilman perspektiiviä, joten näistäkin esittävästä kuvasta tulee ennen kaikkea kuvioitua pintaa. Tätä vanhaa kuvitustaidetta opetetaan vielä taidekouluissa ja sillä voi jopa tienata elantonsakin. Monet kopioidut vanhoja kuvia, mutta osa kuvaa nykypäivää ja lisää kuviin modernia "touchia". Moneksi tosin ne kopiot ovat kiinnostavampia kuin kikkailut uusien elementtien kanssa.

Istanbulissa on uusi metro, joka on kaupungissa ylpeydenaihe ja helpottava väline kaotetussa liikenteessä. Metrotunneleissa on todella laitettu ra-

haa taiteeseen, seinämaalauksia on joka asemalla. Useimmat niistä ovat istanbulilaisen taiteilijan Nusret Colpanin tekemiä. Hän yhdistää iznik-kaakelityyliä ja miniatyyrimaalauksia. Miniatyyrimaalaukset vain ovat nyt jättimäisiä, monet varmasti yli viisikin metriä leveitä. Jäljellä on miniatyyrien tapainen sommittelu ja tilattomuus (ei perspektiiviä). Kuvissa ei ole myöskään valoja ja varjoja. Siinä mielessä ne ovat lähellä perinteisiä satukuvia. Kuvat on poltettu kaakeleille sinisiin ja vihreihin sävyihin niin kuin moskeijoiden kukkatiilissä. Kaunis ajatus on laittaa julkisille massaliikenneväylille kuvituksia. Kuvat kertovat Istanbulin historiasta ja nykyajasta. Moskeijoiden kuvitetun tilan tunnelma jää kuitenkin saavuttamatta, kuvat tuntuvat irrallisilta metron pitkissä käytävissä, perinteinen islamilainen kuvan toisto olisi toiminut pitkien kävelyjen siivittäjinä. Nyt kuvista hurahda ohi liikkuvalla hihnalla ja ne jäävät ilman tarinaansa. Eivätkä ne luo yhtä ihmeellistä tunnelmaa niin kuin perinteisissä julkisissa tiloissa, moskeijoissa tai kylpylöissä.

Kuitenkin mukava nähdä, että kuvitus voi olla suurta ja julkista. Nyt kuva luo tarinan, kuva ja tarina luovat tilan. Tila luo tunnelman, sekä fyysisen että henkisen. Mietin kuvitettua tilaa mennessäni seuraavalla kerralla maan alle Hakaniemen metroon, ei tekisi pahaa nähdä sielläkin kuvaa/taidetta, tai edes värejä loputtomien mainosten ja harmaan seinän sijaan.

• **Tekijänoikeusjärjestö** Kopiosto keräsi viime vuonna viitisentoista prosenttia enemmän kopiointikorvauksia kuin vuonna 2004. Kopiosto tilittää noin 85 % korvauksista ainakin toistaiseksi etupäässä tekijäjärjestöille. Kerätty summa oli 24 500 000 euroa viime vuonna.

• Finlandia Junior -palkinnosta päättää ensi marraskuussa Jukka Virtanen. Palkintolautakunnan puheenjohtajana on sanataidekasvattaja Outi-Maria Takkinen ja jäsenenä Niklas Bengtson ja Maria Laukka.

• Otava järjestää Hokuto Manga -kilpailun. Sen tarkoitus on löytää manga -henkistä suomalaista sarjakuvaa. Hokuto tarkoittaa Otavan tähtikuvion sijaintipaikkaa, Ison karhun tähdistöä. 15. 11. päättyvässä kilpailussa jaetaan kolme rahapalkintoa. Otava julkaisee voittaneet ja lunastetut työt antologiana. Voittajat julkistetaan Henki ja elämä -festivaaleilla 10. 2. Tampereella. Osallistumisohjeet: www.otava.fi/hokutomanga

• Uusia suomalaisen sarjakuvan suuntia esittelee Glömp8 (Boing Being; toimitus Tommi Musturi) rönsyävän värikäällä 232 sivullaan. Runsaan parinkymmenen tekijän jälki on kokeilevaa, väliin ronskin rosoista. Tarkkaan ruutukavaan tottunut sarjakuvan lukija saattaa ällistellä paikoin rajatonta menoa. Rohkea, kiin-

nostava näyte. Kustantajan sivut: www.boingbeing.com

• Kemin sarjakuvapäivät täytti jo 25 vuotta. Sarjainfo 2/2006 (rehevä kansikuva: Heikki Paakanen) kertoi sen historiasta laajasti. Tapahtuman keulahahmo Heikki Porkola jää eläkkeelle ja sarjakuvaväki on nyt huolissaan jatkosta. Koskaan päivillä käymätönkin ymmärtää tuota lehteä lukiessaan, että tapahtuma on ollut aivan erityisen tärkeä suomalaisen sarjakuvan kehitykselle.

• Freelance-graafikot ry täytti 30 vuotta. Maarit Inbar ja Tini Sauvo toimittivat ja Elina Nuolivaa-ra taittoi sen kunniaksi Kuvitella -historiikin. Pienehkön, mutta monelle graafikolle erityisen tärkeän järjestön taival on kerrottu runsaan parinkymmenen sivun vihkosessa elävästi, nostalgiaa henkivästi kuvitettuna. Freelance-graafikot ry:n merkitystä voi myös puntaroida pelkistetyistä, mutta ällistyttävän runsaista toimintaluetteloista. Ilmeisesti vasta historiikit voivat onnistuessaan antaa jonkinlaisen kuvan menestyksekkäästä järjestötyöstä. Joudumme odottamaan noin neljännesvuosisadan mahdollista Kuvittajat ry:n vastaavaa julkaisua. Jäsenistön on syytä talentaa nyt ottamiaan digikuviaan huolella, jottei kuvitukseen jää aukkoja.

• Kesällä syntyi uusi kirjallisuuslehti KirjaIN (päätoimittaja Mari-Leena Kuosa, ad Hannu Rinne, Julkaisija Cube Libri Oy). A5-formaattinen, kirjavahvainen (164 sivua) julkaisu on aivan ilmeisesti suunnattu Parnasson lukijakuntaa laajemmille kirjojen ystävien joukolle. Ensimmäisen numeron sisältö on runsas ja monipuolinen: muun muassa laajoja ja suppeampia kirjailijahaastatteluja, novelli, romaanikatkelma, runsaasti kolumneja, antikvariaa esittelevän Kellastuneet lehdet-osasto, sarjakuva ▶

*Annantalon taidekeskuksessa on näyttely Lumottu metsä – Grimmin satujen maailmat
Kuva: Pira Cousin*

▶ (Terhi Ekebon) ja jopa exlibris-palsta. Kiinnostavaa seurata, millaiseksi lehti kehittyy (harvoinhan ensimmäinen numero tarkkaan osoittaa lehden tulevan suunnan ja ilmeen). Koska julkaisija tuntuu olevan lähellä sarjakuvakustantamo Arktista Banaania, kaiketi valln sen kainalossa, ei ole rohkeata olettaa, että piirretty kuva tulee näkymään lehden sivuilla.

- Opetusministeriö myönsi kulttuurilehtitukea 800 000 euroa. Tukea saaneita lehtiä oli 120. Niitten joukossa oli Kuvittaja (3 000 euroa).

- Hannu Lukkarinen sai 3 000 euron apurahan WSOY:n kirjäsäätiöltä taiteelliseen työskentelyyn eli käytännössä sarjakuvalbumin laatimiseen.

- Osmo Omppu Omenamäelä on Viivalla ja värillä -näyttely Café Galleria Westibyylissä Paasitornissa, Paasivuorenkatu 5 A, Helsinki, ma-to 11-19, pe 11-16.

- Tini Sauvon akvarellinäyttely Sansibarin päiväkirja on galleriaravintola Wellamossa, Helsingin Katajanokalla, Vyökatu 9, 1. 10. saakka.

- Erkki Tantun exlibriksiä luonnoksineen on esillä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjatalon kirjamyymälässä (Helsingissä, Mariankadun ja Alek-

santerinkadun kulmassa vastakkaisella puolella katuja kuin Ritaripuistikko ja Päävartio) 3. 11. asti, ma, ti ja to 11-17, ke 11-18 ja pe 11-16.

- Annantalon taidekeskuksessa (Annankatu 30, Helsinki) on näyttely Lumottu metsä – Grimmin satujen maailmat 12.11.06 asti (arkisin 9-18, la-su 11-17). Näyttelyn tarkoitus on tuoda satujen maailma lapsille elämyksellisesti koettavaksi. Sen tekijät ovat valokuvataiteilija Pira Cousin, kuvataiteilija Petra Giacomelli, pukusuunnittelija Johanna Hänninen, taiteilija Papu Pirtola ja lavastaja Kimmo Takala sekä Annantalon taidekeskus. Näyttelyyn kuuluu myös yleisöopastuksia, luentoja ja perhetyöpajoja. Ohjelma osoitteesta www.annantalo.fi.

- Retron juurilla– kuvakirjan 60-luku -näyttely on esillä Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutissa (Tampere, Puutarhankatu 11 A) 31.10. 2006 saakka. Lisätietoja: (03) 3141 8400 tai www.tampere.fi/kirjasto/sni

- Jukka Lemmetyllä on näyttely Galleria Hevosenkengässä (Juhannusmäki 2, Espoo, puhelin 09-4391 220) 12. 11. saakka. Näyttely on avoinna teatteriesitysten yhteydessä ja arkisin (ma-pe) 10.00-15.00.

- Kuvittajan viime numerossa

arveltiin vajaisiin tietoihin perustuen, että Riitta Jalosen ja Kristiina Louhen Äiti ja tunturihärkki -kirja olisi ainoa suomalainen kuvakirjakäännös Isossa-Britanniassa muumikirjojen jälkeen. Tietoon on nyt tullut, että brittiläinen Methuen-kustantamo on julkaissut yhdeksän Mauri Kunnaksen kuvakirjaa ja Joulupukki-kirja on ilmestynyt Walesissa kymrin kielisenä.

Kirjailijoiden tuloista

Suomen Kirjailijaliitto teetti tutkimuksen kirjailijoiden viime vuotisesta taloudellisesta asemasta. Se perustui kyselyyn, johon vastasi 257 kirjailijaa, eli 47 prosenttia liiton 543 jäsenestä. Ammattikunnan ikää ja aktiivisuutta kuvannee se, että vastaajien mediaani-ikä oli 60 vuotta, ääret 28 – 92 vuotta. Alle 45 -vuotiaita vastaajista oli vain 15 prosenttia, lähes kolmannes oli ylittänyt 65:n vuoden iän (jakautuma saattaa vastata liiton ikärakennetta). Vastaajat olivat julkaisseet keskimäärin kymmenen kirjaa, siis ammattikirjailijoita.

Kirjailijan työn lisäksi noin neljänneksellä vastaajista oli kuitenkin vakituinen työ, puolella se ei liittynyt kirjoittamiseen. Vastaajista yli puolet teki tilapäistöitä. Ilmeisesti siis ehkä vajaa neljännes vastaajista sai kaiken tulonsa kirjailijan työstä.

Tulolähteinä tarkasteltiin vain kaunokirjallisesta työstä saatuja tekijän- ja julkaisupalkkioita, esiintymiskorvauksia, apurahoja ja eläkettä. Siis euronäärät muista töistä ja eläkkeistä eivät sisälly esitettyihin tulolaskelmiin.

Suoranaisesta kirjailijan työstä eli kirjojen kirjoittami-

sesta saatu tekijänpalkkioiden keskiarvo oli 2 000 euroa vuodessa. Summa oli sama neljä vuotta vanhemmassa tutkimuksessa; tulot ovat siis huonontuneet inflaation verran.

Kirjailijoitten tekijän- ja julkaisupalkioitten sekä erityiskorvausten vuosittaiset määrät jakautuvat dramaattisemmin kuin tuo keskiarvo antaa ymmärtää. 35 prosenttia vastaajista ansaitsi kirjailijana 0-850 euroa vuodessa, 20 prosenttia 851-2 500 euroa. Siis 55 prosenttia jäi keskiarvon alapuolelle tai sen tuntumaan. Kirjailijantyöllään voisi kuvitella tulevan toimeen niitten kirjailijoitten, joitten vuositulot ovat 16 801 - 25 200 (jonkun arvion mukaan 30 000 euron vuositulo on tavanomaisen suomalaisen keskimääräinen palkkatulo). Heitä vastanneissa oli kolme prosenttia. Suhteellisen hyvin toimeentuleviksi voi kaikei sanoa niitä kyselyyn vastanneita kirjailijoita, joitten vuosiansio oli 25 200 eurosta 50 400 euroon ja senkin yli. Heitä oli yhteensä kuusi prosenttia.

Kirjailijatulo on yrittäjätuloa. Tulojensa suuruuden perusteella pakollista yrittäjäeläkemaksua maksoi 23 prosenttia vastaajista. 16 prosentilla yli 60-vuotiaalla kyselyyn vastanneella oli valtion ylimääräinen taiteilijaeläke.

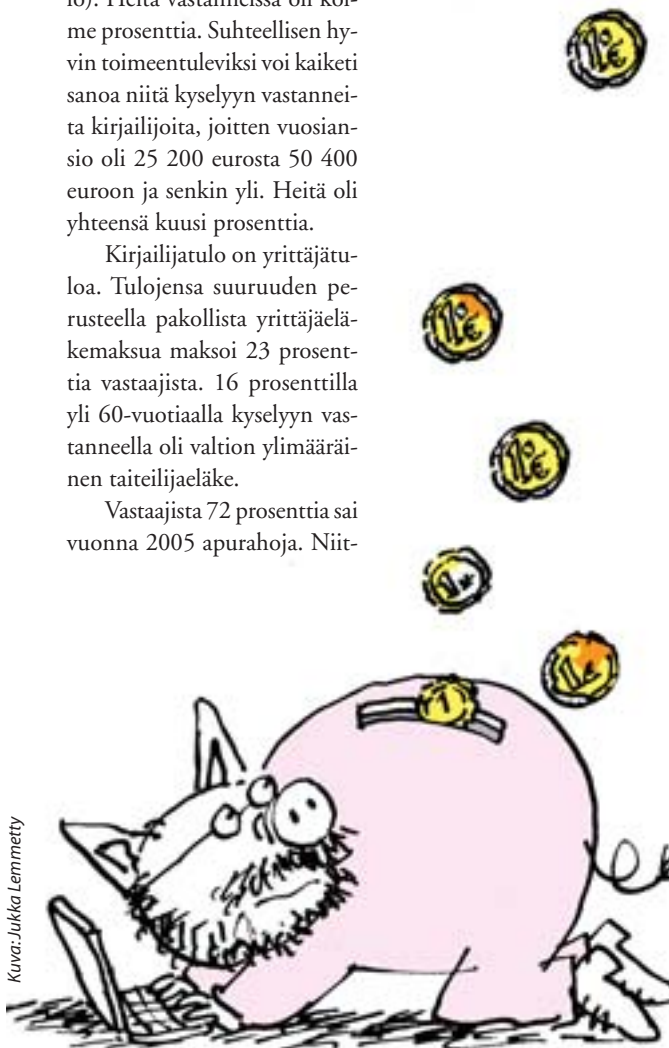
Vastaajista 72 prosenttia sai vuonna 2005 apurahoja. Niit-

ten keskiarvo oli 11 800 euroa. Vertaamalla kirjailijan palkkioiden ja apurahojen keskiarvoja näkee selviönä apurahojen suuren merkityksen.

Korutonta kertomaa. Voidaan olettaa, etteivät kirjojen kuvittajienkaan tulot ja niitten jakautumat ole tuossa kerrottuja kohtuullisempia, varminkin dramaattisempia. Tutkittava asia.

Markku Tantt

Lähteinä Grönlund & Liedes: Kirjailijan keskitulot 2 000 e vuodessa, Kirjailija 2/06; Seuri: Kirjailijoitten palkkiot keskittyvät muutamille, Helsingin Sanomat 29. 6. 2006.

Levoton kynnä

Mitalin toinen puoli

Ibby Finland jakaa Anni Swan -mitalin joka kolmas vuosi korkeatasoiselle kotimaiselle lasten- tai nuortenkirjalle. Tänä vuonna sen sai Jukka Itkonen kirjasta Koipihumppa. Aivan ansaitusti. Itkonen on mahtava. Päivi Heikkilä-Halttunen kirjoittaa Ibbyn Virikkeitä-lehdessä 2/2006 hyviä ja oikeita sanoja siitä, miten "Itkosen filosofiana on ihmetellä avoimesti elämän kummallisuuksia. Hän tempaa lukijan välittömästi samaan lumouksen taikapiiiriin."... "Nykyisen 2000-luvun lastenrunobuumin virrassa on hauska saada käsiinsä myös Koipihumppa-kokoelman kaltainen, maltillisesti rajattu, temaattisesti harkittu ja riittävän niukka runokokoelma, josta ei synny sanaähkyä."

Mutta jos palkinto annetaan KIRJALLE, niin miksi sen arvoiseksi katsotaan vain kirjailija? Koipihumppa-kirjalla on nimittäin ollut toinenkin tekijä: kuvittaja ja graafikko Christel Rönns. Lumousta synnyttää myös Rönnsin taidokas kirjasuunnittelu, joka on yhtä lailla maltillisesti rajattu ja harkittu ja niukka, eikä kuvituskaan synnytä ähkyä.

Sari Airola
Mia Tiu ja sata sanaa
WSOY 2006

Viime aikoina on ilmestynyt kuvitukseltaan omaperäisiä, vanhoista aiheista ja kaavoista vapautuneita suomalaisia lastenkirjoja. Sari Airolan Mia Tiu on sellainen. Ehkä ennenkin on lastenkirjassa todettu, että häkkilintu masentuu ja sen on päästävä vapauteen parvensa joukkoon. Sellainen juonne Airolankin kirjassa on, mutta muu onkin uutta.

Tarina sijoittuu Kowloonin, suurkaupunkiin. Aloitusaukeamalla on paperilyhtyjä ja joka aukeamalla veikeä lohikäärmevinjetti. Kirjan päähenkilö pitää muun muassa nuudeleista. Siinä suomalaisen kuvakirjailijan teoksen elementtejä.

Airolan luoma kuvamaailma on ihmeellinen, tenhoava, osin herttaisen lämpöinen, osin liki painajaismaisen synkeä. Suurkaupunki, sen ihmismassat ja liikenneuhkat selvästi ahdistavat, mutta iloaikin aukeamilla on. Kuvituksen päävärien, mustan ja punaisen, vuorottelu rakentaa välillä kuviin puhuttelevaa sisältöä. Päähenkilöistä toinen, juttelevalintu Vai Ti, ei vastaa yleistä tipukäsitystä. Se on sympaattinen lyhytsiipinen, miltei kalamainen olio.

Ehkä Mia Tiu ei aivan pupukirjaikäisille lapsosille sovelu. Se vaatinee katsojaltaan tavallista enemmän oivalluskyy-

kyä, mutta lukijakunta tälle kirjalle taatusti löytyy. Airolan kirja käy myös aikuisten lastenkirjasta.

Kertomus pikkutyöstä, jota äiti luulee puhekyvyttömäksi ja hankkii tälle juttelukumppaniksi oudonoloisen linnun, ei sisällä minkäänlaista kansallisen kulttuurimme piirrettä. Sen kuvitus on persoonallinen, ja tarina missä vain ymmärrettävissä Kiinassa tapahtuvaksi. Mia Tiun ja sata sanaa voisi kääntää mille kielelle tahansa. Kumma, jos se jää vain suomalaisten luettavaksi.

Dick Forsman
Lintupäiväkirjat

Merkintöjä, luonnoksia, maalauksia 1984-2005
Graafinen suunnittelu
Olavi Hankimo, Tammi 2006

Viimeistään tämä luonnos- ja maalauskoelma näyttää Dick Forsmanin olevan yksi etevimmistä lintupiirtäjistämme. Monien lintupiirtäjien luonnosten tapaan Forsmanin piirroksissa, vain jonkin kymmenen sekunnin pikataltioinneissa, kiehtoo niiden ilmavuus. Niissä on etevän krokii-piirroksen lennokuutta. Parhaimmillaan muutaman viivan piirros kertoo linnun olemuksesta elävämmin kuin hiottu maalaus. Viehättävä ”typografinen” lisä kuviin tulee piirtäjän merkinnöistä lintujen asujen yksityiskohdistusta, väreistä ja muodoista (hauskimpina bongasin osittain väritetystä korvakorppikotkan

muotokuvasta maininnat marjapuruonpunaisesta ohimosta, punertavan mustikkamaidon tai sinelmän värisestä leuanalusesta ja karvaisesta korvasta). Tällaiset piirrokset ovat ilmeisesti tärkeintä lintumaalausten lähdeaineistoa. Luonnoskirjan nopeat piirrokset palauttavat maalarin mieleen alkuperäisen tilanteen ja sellaistaikin, mitä siitä ei itse asiassa näy. Sehän tiedetään, kuinka jäykkiä ovat valokuviin, toisten tekemiin piirroksiin tai täytettyihin lintuihin pohjautuvat piirrokset ja maalaukset.

Forsman ei ole vain etevä piirtäjä, vaan myös taitava akvarellisti. Muutamit hänen öljy- ja akryylimaalauksistaankin ovat ihmeen kevyitä akvarellien tapaan. Forsmanin töistä puuttuu ”vonwrightiläinen” jäykkyys juuri ilmavuuden ja lintujen luonteenomaisten asentojen vuoksi (von Wrightit käyttivät ammuttuja lintuja usein malleinaan ja heidän luonnoksensaakin olivat liki tiedemiesmäisiä). Forsmanin tekniikka ja huomio-kyky ovat uran aikana selkeästi kehittyneet. Kirjan elävimmistä kuvista valtaosa on syntynyt aivan viime vuosina. Itseoppinut taiteilija ei ole jähmettynyt johonkin kehitysvaiheeseensa. Kirjan kuvituksen analysointi voisikin olla rikastuttavaa piirtäjälle ja kuvittajalle, oli hän kiinnostunut linnuista tai ei.

Forsmanin Lintupäiväkirjat-kirjan kuvitus on hänen lintujen tutkijana ja kuvaajana tekemiensä lähiretkien ja kaukomatkojen satoa. Kuvien malleina ovat olleet yhtä hyvin Helsingin Kauppatorin varis kuin luolakahlaaja Arabiemiirikuntien mailla.

Tämäkin, myös ulkoasultaan onnistuneen kirjan tulisi levitä maailmalle käännösversioina. Ruotsissa ja Englannissa on lintutaidetta julkaistu iät ajat komeina kirjoina. Tässä olisi näyte Suomesta.

Markku Tantt

Mira

Töihin!

En muista, koska olisi ollut niin mukava palata lomalta töihin kuin tänä vuonna. Lomas- sinänsä ei ollut mitään vikaa – päin vastoin. Sääts suosivat ja kerrankin oli mahdollista lueskella tuntikausia ulkosalla sadetta pelkäämättä. Lehtiä lukiessa ei voinut välttää huomaa- masta uuden työn myötäjäisi- nään tuomaa ”kuvitussilmää”. Lehtien sivuilta ja kirjojen kan- sista huomiotani vaativat entis- tä enemmän kuvat, joita huo- masin katselevani aivan uusin silmin ja yrittäväni löytää tut- tuja, yhdistyksemme jäsenten nimiä signeerauksista. Jokai- nen sellainen sai aikaan ylpey- den tunteen, jonka luomalla päätöksellä julistin ympärillä- ni oleville tässäkin olevan ky- seessä Kuvittajan, (isolla K:lla)! Toivottavasti sain edes muuta- man muunkin silmät avautu- maan kuvitustaiteelle.

Rentouttavasta ja aurinkoi- sesta kesästä huolimatta toimis- ton avain poltteli näppejä jo heinäkuun viimeisellä viikol- la tulevaa syksyäni kuvittajien parissa miettiessäni. Sen pe-

rusteella, mitä tähän mennessä olen jäsenten kanssa ollut teke- misissä tuntuu siltä, että kuvit- tajat ovat harvinaisen mukavia, sosiaalisia ja välittömiä ihmi- siä. Heidän kanssaan on hel- poa tulla toimeen, suunnitella ja tehdä asioita.

Joustavuutta vaadittiinkin molemmin puolin jo heti elo- kuun alussa. Ensimmäisenä töihin palattuani olivat nimit- täin vastassa Frankfurtin kirja- messujen eurooppalaisen kuvi- tusnäyttelyn järjestelyt. Ne ai- heuttivat intensiivisen sopeu- tumiskurssin kokopäiväiseen työelämään palaavalle. Samal- la kuvitelmani saksalaisesta jär- jestelmällisyydestä sai kolauk- sen. Näyttelyyn lähetettävien materiaalien deadline oli yllät- täen viikkoa aikaisemmin var- hennettu, lähetettävien töiden määrä muuttunut, haluttiin esittelyjä digitaalisessa muo- dossa niin taiteilijoilta kuin yh- distykseltäkin ja kovalla kiireel- lä. Kaikki meni lopulta hyvin ja materiaali ehti ajoissa peril- le, vaikka pientä jännitystä oli- kin ilmassa.

Jutun opetus taitaa olla, että työmoraalilla, jolla Poh- jois-Euroopassa asioita on to- tuttu hoitamaan ei ole vastinet- ta Keski-Euroopassa. Kansain- väliseen yhteistyöhön kannat- taan ilmeisesti suhtautua jousta- vasti ja olla valmis suunnittele- maan kaikki uudelleen. Kuvaa- va on EIF:n (European Illustrators Forum) sähköpostilistan välityksellä käytävän keskus- telun luonne. Tuntumani siitä on, että postittelu on kyllä in- nokasta, ideoivaa ja monipol- visen runsasta, mutta silti vain vähän tapahtuu ja vielä vähem- män saadaan tietoa siitä, missä mennään.

Ulkomaisista yhteyksistä puheen ollen ihmettelen suoma- laisten kuvittajien vähäis- tä innokkuutta päästä Frank- furtin näyttelyyn. Sinne tarjo-

si töitään neljä prosenttia yh- distyksemme jäsenistöstä. Ai- nakin minun korvaani se kuu- lostaa vähältä, vaikka ajankoh- ta kesälomien vuoksi huono olikin. Mikäli syynä vähäiseen innokkuuteen on perisuoma- lainen itsensä vähättely, suosit- telen kaikkia ravistelemaan sen itsestään irti. Kannattaa käyttää jokainen mahdollisuus saada itseään esille sekä kotimaassa että ulkomailla. Koskaan ei voi tie- tää minkälaisia tilaisuuksia pie- nikin näyttely muualla maail- malla voi poikia.

Mikäli jotain uskaltaisin kuvittajilta toivoa, se olisi kyl- lä runsaampaa yhteydenotto- jen määrää ja toivomuksia! Lä- hettäkö sähköpostia, perinteis- tä postia tai soittakaa! Varatkaa kuukauden näyttelyaika omil- le töillenne Kuvittajien galleri- aan ja tulkaa mukaan suunnit- telemaan yhdistyksen toimin- ta! Toivokaa koulutusta, ta- pahtumia, tiedotusta, mitä ta- hansa, kertokaa mitä ajattelet- te, onko ongelmia jonkin tilaa- jan kanssa tai kenen kanssa asiat sujuvat. Toivoisin, että toimis- tolla olisi tietoa juuri tuollaisi- ta asioista, joita voisi sitten ja- kaa eteenpäin, varoittaa mah- dollisista ongelmatapauksista ja kertoa myöskin positiivisista kokemuksista. Mitä enemmän tietoa toimistolle tulee, sitä pa- remmin osaan neuvoa puolee- ni kääntyviä nuoria ja varttu- neempiäkin kuvittajia ja saattaa esitettyjä toivomuksia eteen- päin. Yhden kuvittajan koke- mus voi hyödyttää teitä kaik- kia. Myös yhdistyselämän tie- donkulussa kannattaa perään- kuuluttaa nykyisin niin muo- dikasta synergiaa!

Mira Vierto on Kuvittajat ry:n toiminnanjohtaja. Hän aloit- ti kokopäiväisen toimensa 1. 8. 2006.

Aina syyskesällä muistan, että kesällähän piti piirtää, jopa maalata muutamia maisemakuvia. Kokeeksi ja harjoitukseksi, vakavasti, mutta ei muuta tarkoitusta varten. Aina se jää. Kesä on muuta touhua täynnä.

Mutta kävin sentään katsoomassa maisemia Ateneumin Luonnon lumo – pohjoismainen maisemamaalaus 1840-1910 ja Maiseman lumoissa näyttelyjä (maalauksen kanssa samoihin aikoihin tehtyjä piirustuksia, akvarelleja ja grafiikkaa museon kokoelmista).

Jälleen kerran ihmetytti vanhojen maalauksen valokuvamainen mestarillisuus. Varhaisimmissa, esimerkiksi Werner Holmbergin maalauksissa tosin ärsyttää ilmeinen saksalaisten koulukuntien romanttinen metsänäkemys; petäjissä on naavoja ja kivissä sammaleita, joita on vaikea uskoa muinoinkaan niissä olleen. Romantisoidut maalaukset eivät käy dokumenteista siinä kuin hieman nuoremmat, ainakin osittain maastossa tehdyt työt. Holmbergin aikaan maalarit luonnostelivat maastossa, mutta maalasivat työkammioissaan. Yksityiskohtien rakenne sekä elementtien määrät ja sijainnit ovatkin voineet muuttua tahattomasti tai tahallisesti lyjykyntyä tai akvarellia kookkaaseen maalaukseen siirrettäessä.

Holmberg on maalanut vuonna 1860 maalauksen Maantie Hämeessä (käytetään myös nimeä Helteinen kesäpäivä). Sen kuvaamaa paikkaa ei ole tunnistettu. On ajateltu, että sen sommitelma ei ole luonnon mukainen. Miltei väitän, että sen aihe on Tammelasta, Kaukolan harjun viereltä, Saaren kartanon (jonka vieraana taiteilija on voinut olla) mailta nykyisen Saaren kansanpuiston kohdalta. Likellä horisonttia on Tammelan kirkolta näyttävä rakennus. Se ei ole voinut näkyä olettamaani

tien kohtaan, mutta kylläkin harjulta; Holmberg on katsonut sopivaksi siirtää se maalauksen näkymään. Hän ei ehkä olisi niin tehnyt, jos olisi maallannut vain maastossa maisemaa tallentaakseen.

Sen sijaan Albert Edelfelt maalasi 29 vuotta myöhemmin maalauksensa Kaukolan harju maastossa auringonlaskun hetkinä. Hän teki monta yritystä, kapusi harjulle ilta toisensa jälkeen appivanhempiansa omistamalta Saaren kartanolta. Edelfelt ei saanut mielestään vangi- tuksi haluamaansa valoa; se oli hänelle olennaisempi asia kuin puitten ja kivien romanttiset sammaleet.

Olen lukenut ja kuullut, että Kaukolan harju -maalausta pidetään erityisen merkittävänä kahdesta syystä. Sitä sanotaan ensimmäiseksi suomalaiseksi luonnossa maalatuksi maisemaksi ja ensimmäiseksi maisemaa esittäväksi pystykuvaksi. En heti uskonut, mutta en ole vanhempaa pystyasentoista maisemamaalauksista nähnyt ja aikaisemmissa maalauksissa yksityiskohtien tarkkuus kielii ateljeetyöskentelystä.

Tuollaista muistin näyttelyä katsellessani. Suomalaisista maalauksista suuri osa olikin tuttuja, mutta ne oli hyvä nähdä nyt suurempana joukkona. Vertailtavaa tuli siitäkin, että ne olivat muitten pohjoismaalaisten maalauksen lomas- sa. Tietysti maisemanäkymät ovat erilaisia maastoltaan erilaisissa maissa, mutta käsittelytavat ja sommitelut, aiheenvaihtelutkin vaihtelivat niin, että oli pohdittava eroavuuksien tai yhtäläisyyksien syitä.

Ehkä suurimman vaikutuksen minuun teki maalaus Maisema kuurostateessa (kaiketi tanskalainen, muistilehtiössäni lukee epäselvästi Janns la Courin). Se esittää laakeata meren rantaa, johon osuu joitakin auringonvalon läikkiä ukkospilven lomasta. Maalauksen leve-

ys näytti yli puolitoistametrise- lä. Pilveä vasten sommitellullisesti harkitussa kohdassa lensi niin pieni tiira, että jos kuva olisi ollut kuvitus vaikkapa A3-kokoisella aukeamalla, lintua olisi voinut luulla painovirheeksi. Kuva olisi menettänyt aivan olennaisen osansa, sen sommittelu olisi hajonnut. Maalarin ja kuvittajan työtä rajoittavat eri asiat.

- Näyttelyssä tuli mieleen sekini, että vaikka kuinka hyvin osaisi maalata siinä esillä olleitten mestarien tapaan nyt, niin varmaankin leimautuisi lähes toritaitelijaksi. Arvaan, että sellaisia teoksia myytäisiinkin korkeahkoon hintaan, mutta ilmeisesti ostajakunnalle, joka ei piittäisi taiteen määrittelmistä. Kulttuuriosastoilla töitä ei Taiteena pidettäisi. Mutta luonnonvalokuvaus on melko selkeästi nyt ainakin osin hyväksytty valokuvataiteeksi. Valokuva yleensäkin oli kauan taiteena kyseenalaistettu. Tuon näyttelyn maalauksissa oli useita hengeltään nykypäivän maisemavalokuvauksen kaltaisia teoksia. Ei kai kukaan voi sanoa, etteivätkö nuo maalaukset ole taidetta. Määrittelevätkö teoksen valmistumisaika ja tekotapa onko se taidetta vai ei?

Jospa olisi aikaa kokeilla valokuvantarkkaa, mutta romanti- soitua maiseman maalaamista. Ehkäpä yrittäisi vaikkapa vernissaamalla saada teoksiin jo valmiiksi museosävyyn. Singneerai- si ne kuluvalle vuodelle. Pitäisi näyttelyn ja kuuntelisi.

- Olen kuvittajien joukossa joskus sanonut, että minua kiinnostaa, millaisen vapaan taiteen näyttelyn kuvittajat saisivat aikaan. Se olisi kokeilemisen arvoinen asia. Joukko grafialaisia piti parikin pientä ryhmänäyt- telyä 70-luvulla. Ne saivat jonkin verran huomiota. Myin ainakin yhden piirroksen. Nyt tarkoitan laajaa esittelyä. Ketkä muodostaisivat työryhmän, kuka järjestäisi rahoituksen ja etsisi paikan?

• Vein mökille muutamia kevään aikana saamiani lastenkirjoja. Tiesin sinne tulevan katselu- ja lukuhimoisia sukulaislapsia.

Maarit Inbarin Kolmio, neliö ja ympyrä rakentavat maailmaa oli kaikkein suosituin. Sitä lukivat ja katselivat useaan kertaan kaikki tytön tylleröstä luki-oon menevään poikaan. Syy on yksinkertainen: selkeät kuvat, ällistyttävän ainutlaatuinen aihe ja yllättävä juoni (sen ratkaisevaksi tekijäksi kasvaa läiskä geometristen peruskuvioitten hölmistykseksi). Suomalais-ranskalainen perhe ihmetteli jopa, miksi tuolaista onnistunutta, tarinaltaan ja kuviltaan mihinkään maahan sijoittumatonta kirjaa ei käännetä muille kielille. Kirja on ilmestynyt 1976 Weilin+Göösien kustantamana.

Myös Aleksander Lindebergin kuvittama Kiplingin Rikkitikki-tavi luettiin ja katsottiin. Se ilmestyi viime keväänä (WSOY), mutta on kirjoitettu 1894 ja kuvitettu 1965.

Seitsen- ja kymmenvuotiaat lapsenlapseni löysivät mökin hyllystä vanhan kokoelman isänsä isoisän piirtämiä Rymy-Eetu -sarjakuvia ja paneutuivat niihin useana päivänä kuin eivät olisi ”Rymppäristä” ennen kuulleetkaan.

Oikein, että uusia lastenkirjoja tehdään jopa enenevästi, mutta vanhojakin, erityisesti persoonallisia kirjoja tulisi julkaista uudelleen. Siten tarjonta olisi trendeistä vapaampaa ja sektori kokonaisuudessaan paremmin ja laajemmin lukuintoa lisäävää.

• Suomalaisen Kirjallisuuden Seura piti kirjansidontakilpailun. Tuloksena oli yhteensä kymmeniä uniikkisidoksia kahteen erilaiseen kirjaan, komeaan Kaksi vuosisataa suomalaista kuvataidetta -teokseen ja vaatimattomampaan Pieneen lintukirjaan. Kilpailuun osallistujia oli kirjansidontan harrastelijoista kirjansitojamestareihin. Sato oli mielenkiintoinen monipuolisuudessaan ja mie-

likuvituksellisuudessaan. Palkitut (taidekirja: Kaija Rantakari; lintukirja: Heidi Pajunen) olivat hillittyjä ja tyylikkää, perinteitä noudattavia uniikkituotteita, jotka kumminkin olisivat melko helposti sarjatuotantoonkin sopivia. Kunniamaininnan saaneissa oli modernimpaa otetta, joukkoon kuuluvat Juhani Harviaisen versiot molempiin sarjoihin olisin valinnut palkituiksi. Hänen töissään oli sekä perinnettä että uutta näkemystä kirjojen luonteisiin ja aiheisiin sopivasti. Huomiotta jääneissä teoksissa mielikuvitus oli näkyvämpää, niissä oli ”irrottelua”: linnun muotoinen, kirjaa kookkaampi nahkakansi; sulkakoristeita, metallipakotteita; ketjuja; hienoja nahkamateriaaleja (mm. strutsia Pienessä lintukirjassa); sinirinta-postimerkkisarjan arkkeja ja tapettia ylivoimoina. Aika monissa erikoisuuden tavoittelu oli ylenpalttista, tyylikkyyden ohittavaa, mutta kiinnostavaa. Pohdiskellen katselin kuvittamani Pienen lintukirjan sidoksia, joitten kansissa oli toisten piirroksiin pohjautuvia kuvioita, selkeitä piirroksiakin. Ehkäpä kirjansitoijan ja kuvittajan yhteistyö olisi tuottanut tyyllisesti eheämmän ilmeen.

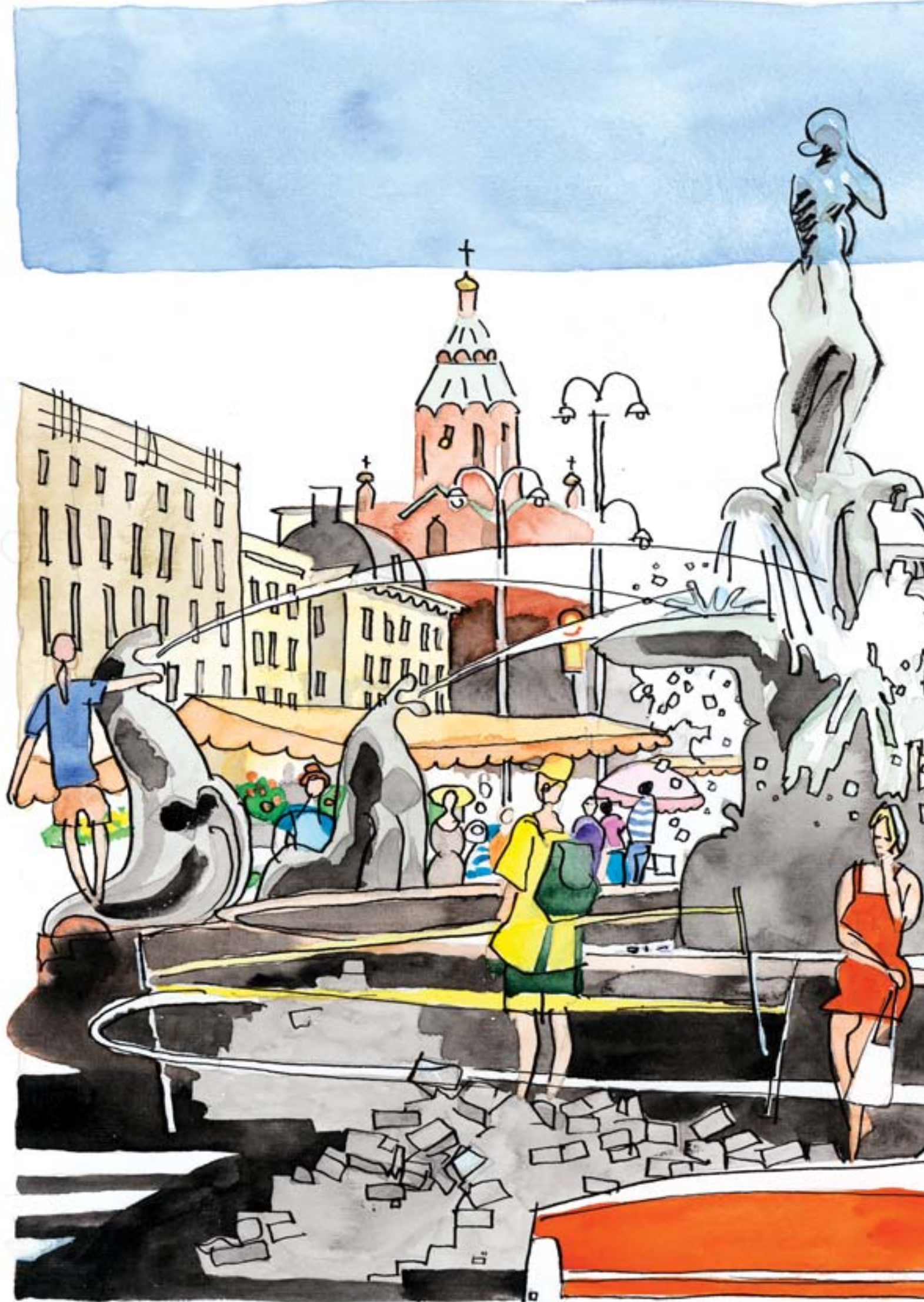
Tämä oli järjestyksessä toinen SKS:n järjestämä kirjansidontakilpailu. Toivottavasti niitä tulee lisää.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjansidontakilpailun satoa: Pieneen lintukirjan sidosten tekijöitä ylhäältä lukien: Terhi Hursti; Heidi Pajunen (voittajatyö); Juhani Harviainen (kunniamaininta); Anne Tolonen. Kilpailuun tuli myös näitä melko perinteisiä töitä vallattomampia ratkaisuja.

Tällä kertaa pakinoitsijan kuvana on Eeva Louhi-on piirros, joka syntyi Tallin piirtäjien kevätkauden päättäjaisissä sörkkäläisen ravintolan terassilla.

Ihmeellinen kalaretki. Lassi ja Outi ratsastavat pyydystämänsä jättiläiskalan selässä näkemään luonnon ihmeitä.

Tekijät esiin | kotimaisia kuvittajia

1. Emilie Topelius (1821-1885)
2. Rudolf Waldemar Åkerblom (1851-1925)
3. Alex. Federley (1864-1932)
4. Hanna Frosterus-Segerstråle (1864-1946)
5. Venny Soldan-Brofeldt (1863-1945)
6. Väinö Hämäläinen (1876-1940)
7. Hilka Finne (1877-1964) ja Hilda Flodin (1877-1958)
8. Emil Cedercreutz (1879-1949)
9. Eric O. Ehrström (1881-1934)
- .....
40. Risto Mäkinen (1918-1972) ja Rolf Sandqvist (1919-1994)

MARIA LAUKKA

Taidemaalari kuvakirjantekijänä

”**Talvisin jäi maalaaminen** nyt vähemmälle. Silloin hän puuhaili kotona ainaisten, joskus raskaiksi ja yksitoikkoisiksi käyvien kuvitustöiden kimpussa, jotka olivatkin kaiken aikaa olleet perheellisellä miehellä vakinaisena leipätyönä. Hyviä kuvittajia ei tunnu olleen tarpeeksi, ja tilauksia voi saada niin paljon kuin tahtoi. Aikuisten Otava ja lasten Pääskynen saivat Hämäläiseltä vuosikausia vakituisten kuva-avustuksen. Rakastetuimpia hänen tämänlaatuisista töistään lienee ollut aikanaan lasten, Outin ja Lassin kanssa koettujen kesäisten ilojen inspiroima kuvakirja Ihmeellinen kalaretki, ---”

Tällaiseksi kuvaili tutkija Herta Tir-

ranen kuvittajan työn rasittavuutta haastateltuaan Väinö Hämäläistä. On vaikea nähdä rivien välistäkään oliko näkemys kuvittajantyön orjuuttavuudesta haastattelijan vai haastateltavan, vai kenties yhteinen.

Joka tapauksessa se oli yleinen. Olihan suhtautuminen kuvittajantyöhön vapaata taidetta halvempaan vaikuttanut moniin muihinkin kuvittajiin, niin että nämä tottuivat itsekin vähättelemään omaa työtään ja puhumaan siitä anteeksipyyttävässä äänilajissa. Tilannetta pyrkivät monet korjaamaan tekemällä toisen uran taidemaalarina tai kuvanveistäjänä.

Väinö Hämäläisen tapauksessa vaaka- ▶